

Зем

70.64.3654

Чытайце ў нумары:
Белыя коні ● Самая,
самая дэмакратыч-
ная ● З народа, ад
зямлі ● Сонечная ра-
ніца ● Сорамна або
цяжка? ● Апавядан-
ні: „Сухая наваль-
ніца“ і „Кляновы
лісток“

**работніца
і сялянка**

6 1970

ДЗЕЦЯМ — СОНЦА

Што для дзяцей у нас зроблена надзвычай многа, прызнаюць ва ўсім свеце. Гэтыя клопаты пра дзяцей успрымаюцца ў нас як належнае, звычайнае.

Крыху больш пяцідзiesiąці год назад царская Расія пакінула нам цяжкую спадчыну — высокую смертнасць дзяцей, галечу, голад. Як пачынаць работу з дзецьмі ў гэтых умовах? І ці можна яе наогул пачынаць? У гэтым не было сумнення ў маладой Савецкай улады. Ужо тады былі зроблены першыя крокі ў вялікай рабоце, якую з таго часу вядзе Савецкая дзяржава па ахове здароўя і выхаванню падрастаючага пакалення.

Ужо на другі дзень пасля рэвалюцыі — 8 лістапада 1917 года — народны камісар асветы А. Луначарскі ставіць пытанне аб усеагульнай і абавязковай пачатковай бясплатнай адукацыі. Ужо тады Савецкая ўлада зрабіла школы ўсіх ступеней агульнадаступнымі.

На трэці дзень Савецкай улады была ўтворана дзяржаўная камісія па асвеце. А яшчэ праз два дні ўстанавілі жанчынам аплачваемы водпуск па цяжарнасці і родах...

Яшчэ ішла грамадзянская вайна. Але і тады дзяржава рабіла ўсё магчымае, каб выратаваць дзяцей. У разбуранай краіне не хапала хлеба, але ў 1919 годзе Ул. І. Ленін падпісвае дэкрэт аб бясплатным харчаванні для дзяцей да 15 год. У разбуранай краіне не хапала рабочых рук, але ў тым жа годзе спецыяльнай пастановай забараняецца праца дзяцей да 14 год. Чатырнаццацігадовыя павінны працаваць не больш чатырох гадзін у суткі, але ім аплачваецца поўны рабочы дзень.

Галодны 1921 год. 5 мільёнаў дзяцей атрымлівалі дапамогу на месцы, звыш 400 тысяч было эвакуіравана з галадаўшых раёнаў. У тым жа 1921 годзе была створана камісія па паляпшэнню жыцця дзяцей. Мільёны беспрытульных былі ўзяты ў дзіцячыя дамы, працоўныя калоніі, і праз дзесяць год у Савецкай краіне ў асноўным была ліквідавана дзіцячая беспрытульнасць.

Вось чаму ўжо тады гаварылі, што Савецкая ўлада, адмяніўшы прывілеі кіруючых класаў, зрабіла дзяцей прывілеяваным класам.

Савецкая дзяржава асігнае мільярдныя сумы для аховы здароўя і адукацыі падрастаючага пакалення. Клопаты пра здароўе дзіцяці пачынаюцца ў нас задоўга да яго нараджэння — з клопатаў аб здароўі будучай маці. У нашай краіне, у нашай рэспубліцы функцыяніруе спецыяльная служба аховы мацярынства і дзяцінства. Гэта — радзілыныя дамы, жаночыя кансультацыі, дзіцячыя паліклінікі, бальніцы, санаторыі, яслі. Толькі ў нашай рэспубліцы за здароўем дзяцей сочаць звыш дзвюх тысяч урачоў-педыятраў. За здароўем жанчын-маці назіраюць больш 11 тысяч акушэраў і акушэраў-гінеколагаў. У 1969 годзе ў нас дзейнічалі 533 жаночыя і дзіцячыя кансультацыі і паліклінікі, якія даюць магчымасць кожнай жанчыне пастаянна назіраць за здароўем свайго дзіцяці і сваім, атрымліваць кваліфікаваныя парады і дапамогу, абследацца ў выпадку неабходнасці і г. д., і, вядомая справа, усё гэта бясплатна.

Задоўга да нараджэння дзіцяці будучая маці адчувае клопаты дзяржавы. Наша заканадаўства забараняе выкарыстоўваць цяжарных жанчын на звышурочных і начных работах, пасылаць іх у камандзіроўкі і г. д. Адміністрацыя ў выпадку неабходнасці абавязана перавесці цяжарную жанчыну на больш лёгкую работу з захаваннем яе ранейшага заробтку. За два месяцы да родаў жанчына атрымлівае аплачваемы водпуск па цяжарнасці. Пасля родаў водпуск працягваецца яшчэ на два месяцы. Калі трэба, маладая маці можа пасля ўзяцця дадатковы водпуск без захавання заробтку, пакуль дзіця не дасягне года. Пры гэтым захоўваецца яе месца работы і не перарываецца рабочы стаж.

Трэба сказаць і пра тое, што дзяржава аказвае матэрыяльную дапамогу жанчыне ў набыцці пасагу для нованароджанага, а мнагадзетная сям'я атрымлівае дапамогу на выхаванне дзяцей.

Гэтыя сумы велізарныя па краіне і рэспубліцы. У Беларусі за 1968 год каля 10 мільёнаў рублёў выплачана мнагадзетным сем'ям.

(Заканчэнне на 21-й стар.).

БЕЛЫЯ КОНІ

Алена УЛАДЗІМІРАВА

СНЫ ўжо не прыходзілі да іх, ні добрыя, ні злыя... Яны ляжалі, цесна прытуліўшыся адзін да аднаго, згрудзіўшыся ля «буржуйкі», у самым вялікім пакоі былога панскага маёнтка. Праз разбітыя шыбы ўрываўся шалёны лютаўскі вецер і трывожны шум векавых таполяў. Дзеці спалі, ці можа не спалі, але ўжо некалькі сутак яны амаль не падымаліся. Не плакалі і не стагналі. І сны ўжо не прыходзілі да іх.

Хто сказаў: «Хопіць успамінаць вайну, пра ўсё расказана, пра ўсё напісана, хопіць крыві, пакут, трагедыяў?» Хто гэта сказаў?..

Там, у некалі панскім маёнтку, у лютым 1944 года вось гэтак, скруціўшыся вакол «буржуйкі», без крыкаў і слёз сваім апошнім сном павінны былі заснуць дзеці. Не адно дзіця, не два — некалькі соцень!

Хто сказаў: хопіць успамінаць вайну?!

...— Уставайце, дзеці, уставайце! Хутчэй, хутчэй!

Барадатыя людзі падымалі дзяцей, самых маленькіх укручвалі ў коўдры і, узяўшы ў ахапак, выносілі на двор адразу па некалькі. Старэйшых выводзілі за рукі. Дзеці пазіралі на іх шырока раскрытымі вачыма, не працівіліся: яны прывыклі падпарадкоўвацца моўчкі, але не разумелі, хто яны, гэтыя людзі, чаго хочуць...

— Збірайцеся, дзеткі, хуценька! Павязем вас у Маскву, на самалётах!

Цяпер яны зразумелі ўсё. І нават самая малая, Верачка Скобелева, — адкуль толькі бяруцца сілы ў такія хвіліны! — ускочыла, замітусілася. Кінулася ў кут, у другі, бегала вакол печы: «Чаравічкі! Дзе мае чаравічкі!»

— Я добра памятаю, што яны былі ў мяне, чаравічкі. Стапаныя, з дзіркамі. Я падвязвала іх шпагатам і берагла, як самы дарагі скарб. І чамусьці здалося мне ў тую хвіліну, што калі вось зараз не знайду я гэтых сваіх чаравічкаў, мяне не возьмуць у Маскву, не возьмуць

на самалёт, і я астануся тут адна.

І так горка я заплакала, стоячы пасярод пакоя! Раптам чыесьці рукі паднялі мяне, захінулі ў коўдру і панеслі, панеслі...

Потым Верачка высоўвала галаву з коўдры і бачыла белую, белую дарогу, залатыя буйныя зоркі над галавой і цёмны лес. І бачыла — яна добра памятае гэта — што везлі іх белыя, як снег, коні.

— Так вам здавалася?

— Не, — усміхаецца Вера Мікалаеўна Скобелева, — так было на самай справе. Партызаны былі ў белых маскіровачных халатах, а коні былі пакрыты белымі прасцінамі.

Дзеці вайны не блыталі сапраўднасць з казкамі, бо не ведалі казак, нават страшных. Само іхняе жыццё было страшнейшае за самую страшную казку.

У дзіцячым доме іх было трое, Скобелевых. Яна, чатырохгадовая Верачка, яе брат, шасцігадовы Барыс, і старэйшая сястра Галія. Адна толькі гісторыя іх жыцця магла б стаць суровым абвінавачаннем актам фашызму. Яны зведалі ўсё — гібель бацькі і смерць маці. Калючы дрот Слуцкага канцэнтрацыйнага лагера і гэты прытулак, дзе разам з іншымі дзецьмі былі яны «паддоследнымі трусаў» для фашысцкіх медыкаў: «нам рабілі нейкія ўколы, ад якіх мы ўсё спалі, спалі», і донарамі — «у нас бралі кроў некалькі разоў у месяц». І голад: «мы елі траву, карэнні, збіралі гнілую бульбу», і каросту, і крывавае струпы на галовах, і знявагу іх яшчэ толькі-толькі абуджанай чалавечай годнасці зведалі яны тут, у гэтым страшным месцы, якое называлася невядома адкуль, з якіх далёкіх часін выплыўшым халодным словам «прытулак». Аднаго хлопчыка неяк заспелі немцы на дварэ, калі ён пёк на кастры бульбу. Раздзелі дагала, напхалі гарачай бульбы ў рот, паклалі некалькі бульбін на галаву і секлі бізунамі. Голага, зімою, на вачах у астатніх дзяцей.

Іх ставілі ў шарэнгу і стралялі над іх галовамі з пісталетаў і крычалі: «Партызан, партызан!» На іх вачах тут жа, на дварэ прытулку, расстралялі адзінага дарослага чалавека, які яшчэ клапаціўся, як мог, аб дзецях, — дзядулю агародніка. За сувязь з партызанамі. А яшчэ раней арыштавалі ўсіх работнікаў былога дзіцячага дома, таксама за сувязь з партызанамі.

І дзеці асталіся адны. Зімою, у вялікім пустым доме з разбітымі шыбамі... Без кавалачка хлеба, без лыжкі баланды.

Далей чакаць было нельга. Атраду Бацяна з брыгады

«Штурмавая» даручылі правесці гэтую аперацыю, якую потым назавуць адным з вялікіх гуманых подзвігаў, здзейсненых беларускімі партызанамі ў гады вайны. Рыхтаваліся за гадзю, як і належыць пры любой ваеннай аперацыі. Ноччу ціхенька прабраліся ў Сёмкава, падлічылі дзяцей: трэба ж было ведаць, колькі спатрэбіцца коней, колькі цёплых коўдраў. Расставілі на дарозе заставы, ачапілі мясцовасць на некалькі дзесяткаў кіламетраў. І пад носам у фашыстаў — з аднаго боку ваенны гарадок, з другога — паліцэйскі гарнізон, кіламетраў за дваццаць Мінск — пад носам у фашыстаў вывезлі з сёмкаўскага прытулку ў партызанскую зону 274 асуджаныя на гібель дзіцяці. Везлі іх ціха, ціха, на пяці-дзесяці вазах. Нават коні, здаецца, разумелі сваю вялікую місію і не ржалі гэтак гучна, як заўсёды. Раз-пораз выходзілі з лесу людзі ў белым і дакладвалі вазакам:

— Едзьце спакойна далей. Усё ў парадку.

...Галі Скобелевай і яшчэ адной дзяўчынцы не давялося ў тую ноч ехаць на белых конях. Днём яны, дзве старэйшыя, ім ішоў ужо дванаццаты год, пайшлі, як рабілі гэта ўжо не раз, у суседнюю вёску збіраць «кавалкі». Вясковыя людзі ведалі пра маленькіх пакутнікаў з Сёмкава і памагалі ім чым маглі. Ноччу дзяўчынкі вярталіся «дадому» і раптам убачылі, як недзе там, дзе павінен быў быць іхні прытулак, там, дзе асталіся іх брацікі і сёстры, узвівалася велізарнае полымя. Пакуль дабраліся ледзьве жывыя да Сёмкава, развіднела ўжо. І стаялі яны на папалішчы і плакалі, бо не ведалі, што здарылася з астатнімі, былі ўпэўнены, што ўсё згарэлі тут на гэтым пажары.

— І памятаю: кінуўся аднекуль да мяне сабака наш дзед-домаўскі, Норка. Як мы ўрадаваліся! Адзіная на ўсім свеце родная істота...

Мне ўсё здаецца важным у гэтых успамінах Галіны Скобелевай, кожная дробязь, кожная дэталі. І калі б ствараўся фільм паводле гэтай гісторыі, я папрасіла б аператара спецыяльна затрымаць на экране такі востры кадр: дзве дзяўчынкі на папалішчы з акрайцамі хлеба ў торбачках, і сабака, што кінуўся да іх, радасна скуголячы. Твары дзяўчынак і іхнія вочы. Адзіная на ўсім белым свеце родная істота...

І яшчэ на адным кадры хай бы затрымаўся аператар. Партызаны прывезлі дзяцей у вёску, папрасілі мясцовых людзей забраць іх пакуль што да сябе: чакалася яшчэ адна, апошняя, блакада. Верачка стаяла пасярод вуліцы, разгуб-

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

работніца № 6
і сялянка ЧЭРВЕНЬ
1970

ШТОМЕСЯЧНЫ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫ І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС
ГОД ВЫДАННЯ СОРАК ШОСТЫ
ВЫДАННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ
Выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Дзяржаўная
бібліятэка
БССР
Імя У.І. ЛЕНІНА

Так нас «выхоўвалі»...

Чарговы візіт нашых « апекуноў ».

Так скарачалі нам жыццё...

лена азіралася навокал. Да яе падышла жанчына з маленькім дзіцем на руках.

— Ты хто, хлопчык ці дзяўчынка?

(«Такая я была страшная, што пазнаць нельга было, хто я»).

— Дзяўчын-ка...

— Колькі ж табе гадкоў, як цябе завуць?

Чацвёрта сваіх было ў Леаніды Паўловіч, жанчыны з вёскі Сухая Гара, пяты, грудны, на руках. Пастаяла яна крышку, падумала, потым рашуча ўзяла Верачку за руку і павяла ў сваю хату. Сказала толькі:

— У мяне нядаўна памёрла такая ж, як ты, дзяўчынка. Леначкай звалі. Будзеш мне замест яе за дачку.

Няма табе цаны, чалавечы высякародства, няма табе меры!

...Галю прытуліла другая сялянская сям'я, сям'я Ждановічаў, Барыса выхаваў дзіцячы дом. Як выраслі яны, як сустрэліся, кім сталі сёння, якую ўдзячную памяць захоўваюць

аб партызанах, што выратавалі ім жыццё, аб тых сардэчных людзях, якія паднялі іх на ногі, замянілі ім родных бацькоў, — гэта ўжо другая гісторыя, не менш хваляючая.

...Дзе пачынаецца Радзіма?

Расло высокае, высокае дрэва, такое высокае, што верхавінай сваёй, здаецца, падпірала хмары. І такое старое, што рыпела і гойдалася ад ветру. Расло яно там, на дварэ таго самага сёмкаўскага дзіцячага дома, які быў пры немцах прытулкам. Доўга хадзілі вакол яго людзі, паглядалі шкадуючы — такое прыгожае дрэва! І ўсё ж, нарэшце, рашылі спілаваць яго летась: хаця б не здарылася бяды якой, побач жа дзеці бегаюць.

Але ці не ягонае племя так весела гамоніць на тым месцы сваёю зялёнаю ліствою, так імкліва рвецца да сонца? І хочацца прывітаць яго, як прывітаў некалі Пушкін нашчадкаў старога магутнага дуба: дзень добры, племя маладоё!..

...Прыходзіць на зямлю чалавек, жыве свой адлічаны век і пакідае зямлю, як тое дрэва... А племя яго жыве, і ў гэтым, што ні кажы, адзіная матэрыяльная бессмяротнасць чалавек, і ў гэтым яго вялікае шчасце, вялікі сэнс яго жыцця. І шчасце той зямлі, на якой жыве чалавек, шчасце яго Радзімы.

Мне б хацелася з вясковай вуліцы, дзе стаяла маленькая, ледзь жывая істота — разабраць нават нельга, хлопчык ці дзяўчынка, — перанесці вас у ззяючы палац Мінскага дома мадэлей і пазнаёміць з маладой элегантнай жанчынай, мадэльерам-канструктарам Верай Мікалаеўнай Скобелевай. Той самай Верачкай... З папалішча — перанесці вас у друкарню Савета прафсаюзаў і пазнаёміць з прыемнай светлавалосай жанчынай з добрым позіркам мацярынскіх вачэй (яна была з дванаццаці гадоў за матку для сваёй сястры Верачкай, для свайго брата Бары-

са) — з Галінай Мікалаеўнай Скобелевай, галоўным інжынерам друкарні.

— Галіна Мікалаеўна, калі ласка, білеты надрукуйце на наша свята...

— Альбомы... — Пуцёўкі... — Плакаты... — Афішы... Калі ласка, вельмі патрэбна, каб хутчэй, каб прыгажэй...

Мерна стукаюць машыны, выдаючы чарговую порцыю друкаванай прадукцыі, а мы сядзім з галоўным інжынерам, той самай дзяўчынкай Галіяй, і ўспамінаем яе далёкае цяжкае дзяцінства, а да яе адзін за адным — здаецца, увесь горад мае патрэбу ў працы і таленце гэтай жанчыны — звяртаюцца людзі. І бясконца звяніць тэлефон.

І думаю я: гэтай жанчынай, якая сёння так патрэбна ўсім, патрэбна людзям, зямлі, усяму чалавецтву, яе магло і не быць. Як і ўсіх тых двухсот сямідзесяці чатырох...

Дзе ж пачынаецца Радзіма? Там, дзе побач са старым дрэ-

А ТАК МЫ ЖЫВЁМ.

Валя Зарэмба вядзе чарговую школьную перадачу.

Так адпачываем... На сцэне клуба Люба Саўчык і Галя Вайцяховская.

— Паспытайце наш суп, — прапановіць Валечка Садоўская — дзяжурная па сталовай.

вам можа спакойна падростаць племя маладое, магутнае. Там, дзе смяюцца дзеці. Там, дзе вось так, як убачыла я на дварэ Сёмкаўскай школы-інтэрната, гуляюць дзеці ў «класікі» на першых веснавых праталінах і крычаць свае зачараваныя словы:

— Агоны! Морал! Зямля!

Там, дзе над бялявай ці чарнявай галоўкай схіляецца ласкавая, добрая настаўніца:

— Пакажы, Валечка, як ты рашыла задачку?

Там, дзе да дзіцячага ложка падыходзіць заклапочаны дарослы чалавек, дакранаецца рукою да лба: ці няма тэмпературы? Асцярожна захінае коўдру:

— Нічога, нічога. Спі спакойна.

Школа-інтэрнат. Усё ж, як ні кажыце, не родная гэта сям'я. Як ні кажыце, ад бацькоў, ад матак, няхай часова, адарваліся дзеці. Як ім тут жывецца? Ці не губляецца той непаўторны, казачны свет дзяцінства, калі, можа, строем ідуць дзеці ў сталовую, калі, можа, строем, бо так лягчэй для выхавання, ідуць на прагулку, на ўрокі, калі не бываюць на хвіліну прадстаўлены самі сабе. Я бачыла такое аднойчы ў першыя дні існавання школ-інтэрнатаў. І баялася ўбачыць такое зноў... І таму ўзрадавалася «класікам» — дзеці так былі захоплены гульнімі, так свабодна і натуральна трымаліся, нават на нас, незнаёмых цётку і дзядзьку з фотаапаратам, што пад'ехалі на «Волзе», не звярнулі ніякай увагі. А тыя хлапчкі, што адны, без выхавання і фізрука (можа гэта і не вельмі добра з пункту гледжання педагогікі), ганялі футбольны мяч непадалёк на паляны? Ні на хвіліну не адарваліся яны ад сваёй захапляючай гульні, нават калі мы даволі бесцырымонна падыйшлі аж да самай пляцоўкі.

І ВОСЬ ТАКІЯ МЫ СЁННЯ.

Дзеці гуляюць як дзеці. Гэта галоўнае, у чым трэба было пераканацца, перш чым глядзець на ўсё іншае, глядзець, як яны тут вучацца, спяць, як іх кормяць, як іх лечаць. Бо школа гэта не проста інтэрнат, гэта своеасаблівая дзіцячая здраўніца, санаторый, тут жывуць толькі хворыя на рэўматызм дзеці, жывуць часова, да той пары, пакуль не вылецаць, а потым зноў вяртаюцца ў свае сем'і.

Іх тут 260, крыху менш, чым было тады, у тыя ваенныя гады. Дзеці і лічбы — гэта заўсёды неяк не вельмі дапасоваецца: там, дзе дзеці, там найбольш паззія, лірыка, а не сухая мова арыфметыкі. Але часам і арыфметыка не шкодзіць. Скажыце вы, нашы замежныя чытачы, скажыце вы, няўрымслівыя турысты, што аб'ездзілі ўвесь свет, пабывалі на розных кантынентах, бачылі ў розных замежных краінах цуды тэхнікі і цывілізацыі, скажыце, ці сустракалі вы дзе-небудзь яшчэ такую «арыфметыку»? На 260 дзяцей — 120 чалавек абслугоўваючага персаналу, ледзь не на двух малых — адзін дарослы. А такую «арыфметыку»: 350 тысяч рублёў штогод асігноўвае дзяржава на ўтрыманне і лячэнне 260 хлопчыкаў і дзяўчынак! І яшчэ 30 працэнтаў дзяцей жывуць, лечацца, апрацоўваюцца і вучацца тут зусім бясплатна. За многіх бацькі плоцяць 3—4 рублі ў месяц, столькі ж, колькі каштуе, ну, напрыклад, пара добрых панчоў.

Вас яшчэ не стамілі лічбы? Дык прадоўжым: акрамя таго,

што выдае дзяржава на ўтрыманне дзяцей, школа-інтэрнат мае сваю вялікую падсобную гаспадарку. І сёлета, як з гонарам зазначыў дырэктар школы Леанід Устабашыдзе, «сваёй» мела 50 тон бульбы, сваёй 30 тон капусты, сваіх 11 тон буракоў і нават тону фасолі. 9 дойных кароў, 40 свіней. Гародніна, малако, мяса ідуць на дзіцячы стол дадаткова, бясплатна.

...Валечка Мароз сумуе па маме. Ёй вельмі хочацца хутчэй паправіцца і хутчэй паехаць дадому ў сваю родную вёску Свідзічы на Капыльшчыне. Валечка ціхая, сарамлівая чарнявенькая дзяўчынка, выдатніца, любіміца настаўнікаў і выхавальцаў, любіміца ўсіх дзяцей. І можна сабе ўявіць, як любіць гэту дзяўчынку маці, як недзе і яна сумуе па ёй.

— Часта прыязджае да цябе мама?

— Часта.

— Ты просішся дадому?

— Не. Я ведаю, мне трэба лячыцца. Вось як папраўлюся...

Крычаць «ура» і гаварыць: «ах, якія вы шчаслівыя, дзеткі», я ўсё ж не буду. Бо дзеці хворыя, і радасці ў гэтым мала, хаця выглядаюць яны ўсе, без перабольшання, цудоўна. Пан Хмара, колішні ўладальнік тутэйшых мясцін, ведаў, дзе, у якім месцы паставіць свой маёнтак: такое чыстае, напоенае водарам навакольных лясоў паветра ўжо само па сабе лечыць. А яшчэ выдатнае харчаванне, ніколькі не горшае за хатняе, а магчыма нават і лепшае. А яшчэ пастаянны медыцынскі нагляд, працэдуры, фізкультура,

дзённы сон — і, як правіла, многія не затрымліваюцца тут больш як на год. Але ёсць дзеці, якія жывуць у школе-санаторыі па тры і нават па чатыры гады і даўно ўжо лічаць яе сваім родным домам.

Якія ж людзі выйдуць з гэтага дома, пойдучы з яго сцен у жыццё? Якім духам напоўніць іх гэты «казёны», няхай сабе і ў самым лепшым сэнсе слова, дом?

Ліда Папова ўжо не дзяўчынка, хаця яшчэ і не дзяўчына. Русая каса да пояса перакінута цераз плячо. Ліда вучыцца ў 8 класе і пяць гадоў жыве тут, яна сапраўднае «дзіця» школы-інтэрната. Яна ведае яго гісторыю, ведае і пра тых 274, якіх выратавалі некалі партызаны, і пра многае іншае.

Маці Ліды працуе старшай лабаранткай у інстытуце земляробства.

— А сама ты, Ліда, чым захапляешся, што вабіць цябе?

— Хачу стаць гісторыкам. Буду паступаць ва ўніверсітэт.

Грыша Самок з Барысава:

— А я ў політэхнічны. Архітэктурна-будаўнічы факультэт.

Гісторыя, архітэктура... Не, не абсек крылы юнацкім марам гэты «казёны» дом, бо стаў ён — родным.

...З чаго пачынаецца Радзіма? З малюнка ў буквары? З бярозак? Гэта паззія, гэта песня. Радзіма пачынаецца з распасцёртых над дзецьмі яе мацярынскіх рук, шчодрых і добрых. І ў чорнае ліхалецце, як тады, калі везлі іх на белых конях, і ў такі светлы сонечны дзень, як сённяшні.

САМАЯ,

САМАЯ

ДЭМАКРАТЫЧНАЯ

Нядаўна па ўсёй планеце адзначалася 100-годдзе з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. Савецкія людзі неслі ў сэрцах сваіх шчырую падзяку чалавеку, думкі і мары якога карэнным чынам пераўтварылі наша жыццё і аказалі непасрэдна ўплыў на лёс мільёнаў людзей Зямлі. Свет дагэтуль не ведаў імя больш папулярнага і больш любімага. На наша шчасце, на шчасце мільёнаў працоўных усяго зямнога шара нарадзіўся ў нашай краіне чалавек — мысліцель, правадыр пралетарскай рэвалюцыі. Ленінскі геній дапамог нам не толькі перамагчы ў барацьбе са старым светам, але і начартаваць планы будучага, вызначыць шляхі, па якіх мы пойдзем да камунізма.

Адным сярод многіх ленінскіх прынцыпаў у нашым жыцці была і застаецца савецкая дэмакратыя. У нас кожны, хто

дасягнуў паўналецця, можа выбіраць і быць выбраным. І гэта не словы, а наша рэчаіснасць, закон нашага жыцця, па якому ўлада належыць стваральнікам матэрыяльных і культурных каштоўнасцей.

Паглядзіце на спіс кандыдатаў, вылучаных у Вярхоўны Савет СССР. Сярод іх рабочыя і жывёлаводы, механізатары, дзеячы культуры і навукі, партыйныя і камсамольскія работнікі, воіны нашай слаўнай Савецкай Арміі. Галоўная вартасць кожнага з кандыдатаў у дэпутаты — яго самаадданая праца на карысць грамадства. Народ выбірае ў парламент самых лепшых сваіх сыноў і дачок, якія працай сваёй пацвердзілі адданасць народу, партыі і Савецкай уладзе.

Адметная асаблівасць нашых органаў улады — шырокае прадстаўніцтва ў іх усіх слаёў насельніцтва, людзей розных прафесій, рознага роду заняткаў, розных нацыянальнасцей. Савецкая ўлада забяспечыла народам нашай краіны поўную раўнапраўнасць і магчымасць свабоднага нацыянальнага развіцця.

Савецкая ўлада, самая дэмакратычная ў свеце, адкрыла шлях да ўсіх відаў дзяржаўнай і грамадскай дзейнасці жанчынам, і яны шырока выкарыстоўваюць гэтае права.

Прыпамінаецца мне адна размова ў Нью-Йорку на прыёме ў так званым камітэце гасціннасці. Мяне напрасілі раскажаць, чаго я прыехала ў ЗША і ці надоўга тут затрымаюся. Хоць пытанне было і не зусім тактоўнае, але ж адказваць трэба:

— Я дэлегат Генеральнай Асамблеі ААН. Колькі часу працягнецца яе работа, пакуль што дакладна невядома.

— Скажыце, вы жонка дэлегата? — перапыніла мяне адна пані, прадстаўніца камітэта.

— Не, не жонка, а дэлегат беларускага ўрада.

Адно за адным пасыпаліся пытанні: і што такое вайна, і ці хапае нам хлеба, і шмат іншых недарэчных, на мой погляд, пытанняў. А нарэшце спыталі пра савецкую дэмакратыю, пра становішча жанчын. Давялося раскажаць, як у нас жанчыны шырока прыцягваюцца да грамадскай дзейнасці і кіравання дзяржавай, як ва ўмовах савецкай рэчаіснасці ў поўнай меры раскрыліся іх здольнасці. Давяло-

ся раскажаць, што ў нашай краіне жанчыны займаюць пасады міністраў, уваходзяць у Прэзідыумы Вярхоўных Саветаў, выбіраюцца ва ўсе кіруючыя партыйныя, камсамольскія і прафсаюзныя органы, з'яўляюцца членамі Цэнтральнага Камітэта КПСС, што больш паловы камсамольцаў краіны — дзяўчаты, што палову ўсіх членаў прафсаюзаў таксама складаюць жанчыны. Такі актыўны ўдзел жанчын у дзяржаўнай і грамадскай дзейнасці ярчай за ўсё дэманструе прынцыпы сацыялістычнай дэмакратыі, яе практычнае ажыццяўленне.

Ці ўсяму паверылі мае слухачкі? Хто ведае, магчыма і не ўсяму. Толькі бясспрэчным для іх заставаўся той факт, што дэлегатам на такі вялікі сусветны форум, як Генеральная Асамблея, з Савецкай краіны прыбыла жанчына...

Цяпер па ўсёй краіне ідзе падрыхтоўка да выбараў у Вярхоўны Савет СССР. Актыўны ўдзел у ёй прымаюць жанчыны. Адны ў якасці членаў выбарчых камісій, другія ў якасці давераных асоб, трэція выступаюць палымымі агітатарамі за блок камуністаў і беспартыйных, агітуюць за вылучаных кандыдатаў у дэпутаты вярхоўнай улады краіны. Жанчыны нароўні з мужчынамі гарача абмяркоўваюць кандыдатуры тых, каму давядзецца вырашаць дзяржаўныя пытанні.

Кандыдаты ў дэпутаты Вярхоўнага Савета — лепшыя з лепшых прадстаўнікоў народа, тыя, хто добрасумленнай працай даказаў сваю шчырасць і адданасць Савецкай уладзе, хто не шкадуе сіл служыць свайму народу, зычыць яму поспехаў і шчасця, умацоўвае эканоміку і культуру краіны.

Перад выбраннікамі народа паўстануць новыя важныя задачы. І сярод іх — далейшы рост актыўнасці жанчын, стварэнне ўмоў для гарманічнага спалучэння вытворчай працы, грамадскай дзейнасці, мацярынства і абавязкаў у сям'і. І яны, безумоўна, з гонарам выканаюць гэтыя задачы, апраўдаюць давер народа.

Савецкія жанчыны разам з усім народам з радасцю аддадуць на выбарах свае галасы за тых, хто беззапаветна будзе змагацца за далейшы росквіт нашай краіны, за ўмацаванне міру на зямлі і шчасце народа.

Аляксандра УС

Група работнікаў Рэспубліканскага вылічальнага цэнтру ЦСУ БССР узнагароджана Юбілейнымі медалямі «За доблесную працу». На здымку (злева направа): Л. Чухостава, Р. Рэнель і Т. Шахава.

Фота І. Змітровіча. (БЕЛТА).

Маладыя работніцы Магілёўскага мясакамбіната, узнагароджаныя Ленінскімі юбілейнымі медалямі, (злева направа): Р. Гоманова, Н. Гарміновіч, Е. Рыбчына, В. Багданоўская.

Фота М. Жалудовіча. (БЕЛТА).

НА сход у цэнтральную сядзібу саўгаса прыехалі рабочыя з самых далёкіх брыгад. Прыехалі на машынах. І адразу ля клуба стала ажыўлена, зайграла музыка, пачуліся жарты, смех.

Свяціла сонца. Неба было чыстае, па-веснаваму блакітнае. На старых ліпах, пасаджаных мо сто гадоў назад, пачалі праклёўвацца першыя зялёныя лісточкі. І ўсё разам: людзі, сонца, музыка і першае цяпло стваралі прыўзняты святочны настрой, ад якога хацелася ўсміхацца ўсім сустрэчным.

На галінцы дрэва Рая ўбачыла першую ластаўку-касатку. Значыць, прыйшло лета. Вясна была доўгая і халодная. Кожную раніцу Рая прачыналася з думкай: мо сёння ўрэшце пацяплее, пара ўзысці радысцы, цыбулі — першай веснавой гародніне. А на дварэ вецер калыхаў голае цёмнае голле, і з шэрага неба сыпаў дробны, нібыта асенні, дождж.

І таму так узрадавалася Рая гэтай першай ластаўцы, вясунні доўгачаканага цяпла.

Яна зайшла ў залу, прысела разам з жанчынамі сваёй агароднай брыгады. І адразу пра справы, пра тое, што непакоіць:

З НАРОДА, АД ЗЯМЛІ...

— Закончым сёння перабіраць бульбу і садзіць будзем. На горцы падсохла. Машына пойдзе.

— Але ж, час ужо.

— Радыска добрая ўзышла, шчаўе. Падкарміць трэба...

А ў залу ішлі і ішлі людзі. Ужо не хапіла ўсім месца, пасталі ў праходах, стоўпіліся ля дзвярэй.

Станіслаў Уладзіміравіч Гертман, старшыня рабочага камітэта, адкрыў сход. На парадку дня адно пытанне: вылучэнне кандыдатаў у дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР па Барысаўскай выбарчай акрузе.

Слова ўзяў сакратар парткома Міхаіл Васільевіч Яськоў. Прамова сакратара не была доўгая, але некалькі разоў перарывалася дружнымі воплескамі, калі ён гаварыў пра поспехі, што дасягнуў саўгас у саборніцтве да 100-годдзя з дня нараджэння Ул. І. Леніна, калі прапанаваў вылучыць кандыдатам у дэпутаты Савета Нацыянальнасцей члена Палітбюро ЦК КПСС, Старшыню Вярхоўнага Савета СССР Мікалая Віктаравіча Падгорнага.

Потым Уладзімір Вішнеўскі, брыгадзір-палявод, выйшаў на трыбуну і сказаў, што ад імя ўсіх рабочых саўгаса ён падтрымлівае кандыдатуру Мікалая Віктаравіча Падгорнага, віднага дзяржаўнага дзеяча нашай краіны.

Рая разам з усімі пляскала ў далоні, выказваючы сваё адабрэнне. І раптам пачула сваё прозвішча. Яго назваў Уладзімір Вішнеўскі. Ён так і сказаў:

— Яшчэ прапаную вылучыць кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР брыгадзіра саўгаса Раісу Сямёнаўну Самцову.

У зале зноў апладзіравалі. Не апладзіравала толькі Рая. Яна сядзела разгубленая ад нечаканасці, ад таго, што яе, сялянку, вось так вылучылі сярод іншых.

А Уладзімір Антонавіч расказваў ужо, што агародная брыгада, якой кіруе Раіса Сямёнаўна, прынесла летась у саўгасную касу 54 тысячы рублёў чыстага прыбытку. Астатнія сем брыгад далі 140 тысяч. Брыгада Самцовай лепшая ў саўгасе, а сама яна — выдатны брыгадзір, добры арганізатар, працавіты, справядлівы, чэсны чалавек. І ў яе дзяржаўны погляд на справу. Яна даказала гэта, будучы дэпутатам сельсавета.

Ён стаў расказваць біяграфію Раі. Нарадзілася на Магілёўшчыне трыццаць гадоў назад у вёсцы Вішня Горацкага раёна. Там і цяпер жывуць яе бацькі, калгасныя пенсіянеры, якія ў час вайны актыўна памагалі партызанам. Адзін брат Раісы Сямёнаўны загінуў на фронце. Другі — дырэктар вучэбна-доследнай гаспадаркі Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі, сястра — дырэктар школы там жа, у Горацкім раёне. Вось кім у нашай краіне могуць стаць дзеці простых сялян. А Раіса Сямёнаўна, скончыўшы дзесяцігодку ў сваім родным калгасе, паступіла і закончыла

Надзея Лапцін — адна з лепшых цялятніц саўгаса «Арэса» Акцябрскага раёна.

Мар'інагорскі сельскагаспадарчы тэхнікум і стала аграномам.

За дзесяць гадоў працы Раіса Сямёнаўна ўзнагароджана Ганаровай граматай і Граматай Вярхоўнага Савета БССР і Ленінскім юбілейным медалем «За доблесную працу».

Сваю прамову ён закончыў словамі:

— Раіса Сямёнаўна Самцова — дастойны кандыдат у дэпутаты.

Жанчыны, што сядзелі побач, пачалі віншаваць Раю, адусюль цягнуліся да яе рукі, нехта гаварыў нейкія добрыя словы, а Рая разгублена азіралася і не ведала, што адказваць людзям на такое...

Потым ля клуба нехта крыкнуў: «Качацы!» Яе падхапілі і сталі падкідаць угару. А яна ўсё прасілася:

— Ой, не трэба! Ой, што вы робіце! Спыніцеся!

А сакратар парткома Міхаіл Васільевіч Яськоў ні то жартам, ні то ўсур'ёз гаварыў мужу Раі, Міхаілу Мацвеевічу, саўгаснаму электрыку:

— Трэба табе цяпер вучыцца карову даіць, Міша. Жонка член урада будзе, на сесію паедзе, хто павінен карову падаіць? Муж!

— Я ўмею даіць, — адказаў Міша.

— Значыць, ты малайчына.

— А мо яшчэ і не выберуць, — выказаў Міша сумненне.

— Як гэта не выберуць! — абурыўся Міхаіл Васільевіч. — Такую, як Рая, чалавека з народа, ад зямлі, павінны выбраць.

Чатыры гады назад я прыязджала ў саўгас «Стара-Барысаў», сустракалася з яго дырэктарам Ганнай Казіміраўнай Вяржбіцкай. Яна толькі-толькі вярнулася з Масквы, з XXIII з'езда КПСС, дэлегатам якога была. Там, у Маскве, ёй уручылі Залатую Зорку Героя Сацыялістычнай Працы і ордэн Леніна. Таксама была вясна, і мы ездзілі з Ганнай Казіміраўнай у брыгаду вёскі Бытча. Абаяльная, разумная, энергічная, яна раскавала, што гэтую вялікую вёску з неўрадлівай зямлёй не так даўно далучылі да саўгаса. Як яна спачатку не хацела, каб далучалі, потым згадзілася.

— Людзі тут такія харошыя, працавітыя, — казала яна.

Мы пад'ехалі да нейкага дзіўнага поля. Азіміна была пасеяна доўгімі палосамі метра паўтара шырынёй.

— Гэта кулісы ад ветру. Між іх агуркі пасадзяць. Цёпла ім будзе. Жывая сцяна.

Кулісы для агуркоў увяла тады малады брыгадзір агароднай брыгады вёскі Бытча Раіса Самцова. А цяпер, праз чатыры гады, яе вылучаюць кандыдатам у дэпутаты вярхоўнага органа ўлады краіны.

Чым жа яна заслужыла такую вялікую пашану ў людзей?

Пра сябе гаварыць цяжка. І таму Раіса Сямёнаўна расказвае пра жанчын, што працуюць у брыгадзе.

— Выдатны ў мяне памочнік—звеннявая Аляксандра Філіпава. І жанчыны працавітыя ўсе: Аўдоцця Калакольчык, Валянціна Самцова, Вера Комар... Усе трыццаць жанчын харошыя. Мне проста пашанцавала, што яны ў мяне ў брыгадзе. Што ні скажу—усё зробіць і добра зробіць, як для сябе. За нашай брыгадай замацавана 20 гектараў саду і 40 гектараў гародніны. Стараемся добра накарміць зямлю. Тады яна, удзячная, добры дае ўраджай. Пад гародніну па 80 тон гною на гектар кладзем, а пад агуркі—аж па 200 тон. Гной і корміць агуркі і грэе іх. А яны цяпло ой як любяць! Па 130 цэнтнераў з гектара сабралі летась. Морквы—415 цэнтнераў. Сталовых буракоў—па 377 цэнтнераў. Сёлета абяцаем сабраць яшчэ большы ўраджай. Будзем старацца.

Затое галоўны аграном саўгаса Валянцін Фёдаравіч Левічаў расказваў пра брыгадзіра:

— Я на яе спадзяюся. Нават калі сенакос ідзе. Як скажа брыгадзір, што час палоць,—пасля сенакосу ўвечары работніцы пойдучь на праполку сваіх дзялянак.

...Няма ў яе на рабоце ні сватоў, ні братоў. Усе аднолькавыя.

...Жанчыны ў яе пажылыя. Яна разам з імі на поле выходзіць. Хто адстае, таму дапаможа.

...Арганізатар харошы. Не хапае людзей—пенсіянераў пакліча. Са школай дружыць. І старыя і малыя да яе на падмогу ідуць.

...Паважае людзей. І людзі паважаюць яе.

Зусім не мала для аднаго, яшчэ маладога, чалавека.

* *

Цётка Макрына тупала ля печы. Трохгадовая Люда надзявала Сярожава паліто.

— Ты ж сваё надзень, Людачка, тваё глядзі, якое прыгожае. А гэта доўгае.

Люда заўсміхалася маці і адмоўна пакруціла галоўкай. Напэўна, у Сярожавым яна адчувае сябе большай.

Рая ўспомніла і сябе вась такой малечай. Можна крышкы большай.

Была вайна. На іх вёску наляцелі самалёты і пачалі кідаць бомбы. Ад гулу, ад узрываў маленькая Рая так напалохалася, што пабегла хавацца... у крапіву.

А Міша, яе муж, помніць толькі, як маці бегла па балодзе з клункам за спіной. На клунку сядзеў ён. Два старэйшыя браты ў лапцях скакалі з купіны на купіну і падалі ў ваду. А Міша смяяўся, што яны падалі...

Больш ён ніколі іх не бачыў. Яго забрала да сябе цётка Макрына ў час зацішша паміж блакадамі. Бацька загінуў у партызанах, а маці і браты хаваліся ў балодзе, пад купінамі, іх знайшлі фашысты і закалолі шыткамі...

Рая прыхінула да сябе галоўку дачкі. Хоць бы ў яе ніколі ў жыцці не было такіх жудасных успамінаў...

Ідучы на брыгадны двор, непакоілася. Учора не проста быў выхадны, быў вялікдзень. Ці прыйдуць жанчыны на работу?

Ля канюшні запрагала каня Аляксандра Філіпава. Потым у брыгадны домік зазірнула Вера Комар. За ёй паказаліся Валянціна Самцова і Ніна Каралёнак, Ніна Какшынская і Аўдоцця Калакольчык, Ірына Васілеўская і Аляксандра Валчаніна. І яшчэ прыйшлі і яшчэ. Дарэмна хвалявалася брыгадзір.

Раздала нарад, сказала, каму садзіць бульбу, каму сеяць лубін, перамешваючы яго з суперфасфатам. Пажадала добрага настрою ў працы.

Сама падалася ў кантору, выпісаць угнаенне, а потым, на ўвесь дзень, да жанчын на поле. Ішла і думала: хаця б хапіла ў яе сілы, хапіла ўмення аддзячыць людзям за той вялікі давер, які яны ёй аказваюць.

Галіна ВАСІЛЕЎСКАЯ

З заінелага кудлатага сасонніку, з абледзянелых, як зашклёных, бяроз на Пярэвалацкія хутары па зімніку вынеслася пара рухавых грывастых коней.

Было ціха, крыху марозна і туманна, у невысокім небе бесклапотна ляталі вароны, над лесам уставала сонца, і былі нейкія тонкія, ледзь улоўныя навіі,—здавалася, адчуваўся пах блізкага прадвесня.

Сані сюд-туд злёгка заносіла на ўхабах.

Коні высакалі падковамі крохкі лядок; каб не пырскалі ледзяшы ў твар, Хведар Аляксандравіч, адкінуўшыся да спінкі палукашка, туліўся ў каўнер паліто.

Наперадзе ішла жанчына; яна саступіла ў снег, даючы дарогу. Хведар Аляксандравіч прытрымаў лейцамі коней, параўняўся. Прыгледзеўся—пазнаў: Іра Татур, праўда, цяпер ужо Івашкевічы. Маладзіца таксама нейкі час узіралася яму ў твар, ды вось заўсміхалася, праспявала:

— Ой, Федзечка, не пазнала—багаты будзеш... Здаровенькі, сваток!

— Не адразу і я пазнаў—быць, значыць, і табе багатаю.—І пацікавіўся:—Далёка тупаеш? Сядай, падкіну па дарозе.

— Ды не, два разы ступіць засталося: Віцева мама нешта прыхварэла, то от бягу праводаць... Зайшоў бы як-небудзь да нас.

— Няхай ужо вясной, бярозавым сокам тады пачастуеце.

— Можна і на бярозавічак. У нас жа вунь якія барвінкі ля хаты—удваіх не абняць! Але калі тое яшчэ будзе. Дый не кожны ж дзень прыязджаем. Мо як у Салігорску будзеш—не мінай. Кватэру мы добрую атрымалі. Але ж заходзь цяпер. Пасядзім, пагамонім... Ой, Федзя, а ў нас жа такія пацешныя малыя растуць!.. Трое ўжо—Нона, Анжэла ды Ігар. Ты ж, чула, настаўнікам цяпер. От прывязу табе сюды неслухаў... Зайдзі, сваток, га?

— Што ж, выходзіць, трэба зайсці. Зайду, Іра.

— Мы будзем чакаць, Федзя, у майго таты.

Ірына скіравала на сцэжку да хаткі пры самым зімніку, старэнькай, але акуратнай, з блакітнымі аконнымі рамамі і шалёўкай, за прысадзістымі яблынямі і пабурэлым галлём вішняку.

Коні з месца ўзялі трушком, з-пад капытоў пырснулі ледзяшы, і Хведар Аляксандравіч зноў туліўся ў каўнер паліто і пасмейваўся: «Заладзіла: сваток, сваток!..»

Само сабой было прыемна. Але ж тады, пяць гадоў назад, за гэтае самае слова яму так маглі намыліць шыю—дзiesiąтаму загадаў бы. Малому зразуме было, што не па закону паступіў.

Тады Хведар Аляксандравіч працаваў сакратаром Чудзінскага сельсавета. І вось ні то ў чацвер, ні то ў пятніцу заяўляецца да яго ў пакойчык Віктар Івашкевіч. Усяго гады на два старэйшы ён за Хведара, жылі хлопцы сябрамі, хоць бачыліся рэдка: Віктар служыў у арміі, пасля, лічы, толькі завярнуўшыся ў матчыну хату, па камсамольскай пучэйцы махануў на будаўніцтва газаправода Бухара—Урал. У першы водпуск прыехаў... Віктар счакаў, пакуль павыходзяць людзі з пакойчыка, падсеў да Хведара і напрасіў:

Нарыс

СОСОНЕЧНАЯ РАНИЦА

Іван КІРЭЙЧЫК

— Федзя, гэта ў тваіх руках — выруч... Распісацца мне трэба.

— З кім?

— З Ірай Татуравай.

— Дзівак! — Хведар паціснуў плячыма. — Распісвайся.

— Як? Бацькі не даюць. Сам жа ведаеш, хто яны ў яе і куды дочка сваіх прымушаюць хадзіць.

— А Іра што?

— Іра? Ды во, паглядзі. — І Віктар паклаў на стала цэлы стос пісьмаў. — Усе ад яе. Берагу. Даўно прасіў, каб прыехала на газавод, — з дому не пусцілі.

Хведар няспешна перагледзеў пісьмы, некаторыя і вачыма прабег і міжволі ўздыхнуў. Ён то ведаў, як крута абыходзіліся «браты» і «сёстры» з марамі і спадзяваннямі сваіх дзяцей, часам і на зусім жыццё ім ламалі. Хведар даўмецца не мог, як тут дапамагчы хлопцу. — Дык што ж, што бацькі... Прыводзь дзеўчыну з пашпартам — і «саладзіце» вечарам гарэлку.

— Лёгка сказаць — «прыводзь», — цмакнуў Віктар. — Іру як на прывязь дома пасадзілі, вока не спускаюць. Раней са мной хоць размаўлялі: казалі, каб у баптысты ішоў, а тады і жаніўся. Цяпер і гаварыць не даюцца.

— А як жа Іра?

— Сама не знае, як з таго пекла вырвацца.

— Пазваню я, Віктар, аднаму чалавеку, што ён параіць.

— І не думай. Тут, браце, усё трэба зрабіць тайна, каб ніводная душа не знала. А так — пішы прапала.

— Не бойся. Яму можна — сакратару райкома камсамола.

Хведар пазваніў Мяфодзію Аліферку, караценька расказаў пра ўсё і запытаў, як быць.

— Калі такая справа — давай, дзейнічай, Федзя! Мы цябе падтрымаем. Дзейнічай, таварыш Будчанін! — пачуў і Віктар выразны голас у трубцы.

— Вось так, начальства прагне вяселля. — Хведар выняў з шуфляды бланк заявы, працягнуў Віктару: — Запоўніце загадзя і прыходзьце ў нядзелю — менш лішніх вачэй.

У нядзелю Віктар падняў Хведара яшчэ соннага.

— Ты толькі паслухай, Федзя, што гэты стары нягоднік утварыў! Знарок паслаў Іру ў Нясвіж на нейкае там баптыскае вяселле... Сам аж за смалярню праводзіў...

У наступную нядзелю Сцяпан Татур сваю дачку нават у малітоўны дом не пусціў.

Чакалі трэцюю нядзелю. Віктар хваляваўся: скончыўся водпуск. Ужо дзве тэлеграмы адбіў на работу: затрымліваюся! Іра плакала.

Не вытрымаў Сцяпан Трахімавіч Гарашчэня, Віктару дзядзька. Чалавек ён паважаны, сур'ёзны і разважлівы, да таго ж працаваў у Пярэвалаках брыгадзірам, з ім лічыліся — пайшоў ён да Татура на перагаворы.

— Навошта ты, Сцяпан Андрэевіч, дзецям сваім пярэчыш, папярэж дарагі становішся? Нягожа так, — прысармаціў ён гаспадару.

— Мае дзеці — мой клопат. Тут, Сцяпан Трахімавіч, ты мне не ўказ, — сказаў, як адрэзаў. Татур і змоўк: болей гаворчы не быць!

Вось, нарэшце, і трэцяя нядзеля. Па-

над Ланню ва-ўсю завіхалася сенакосная пара, сонца як па заказу сушыла скошаныя травы, калгаснікі спяшаліся з граблямі на лугі, а чудзінскія і пярэвалацкія баптысты сцягваліся да малітоўнага дома. Прайшлі вуліцай і Татуравы дочки, ззаду, назіраючы, — бацька. А Віктар веў Хведара ў сельсавет, раскажваючы па дарозе:

— Ну, пайшла на маленне. Учора ўдалося перагаварыць, прасіла, каб чакалі ў сельсавете. Але ж і сам цікаваць будзе. Ды не можа быць, каб яна сёння не вырвалася...

Нарэшце пад акном грукнуў аб сцяну веласіпед, сельсавецкія дзверы прычыніў Коля Захарчэня, рыбачок-вударык з крайняй ад ракі хаты.

— Што важнае маеш, Коля? — запытаў у яго Хведар.

— А я сказаць гэтаму дзядзьку, — кінуў ён на Віктара, — што яго ў нас чакае цётка...

Віктар вылецеў з пакоя, ускочыў на веласіпед і віхрам панёсся па вуліцы. Не прайшло і дзесяці хвілін, як ён ужо каціў назад, везучы на раме сваю каханую...

Ні па дарозе ў Чудзін, ні з малітоўнага дома неўпрыкмет знікнуць Іры не ўдалося — за ёй сачылі. Заставалася дарога дамоў... Пярэвалацкія дзяўчаты вярталіся гуртам, прыспешвалі крок, следам не адставаў і Татур. Канчалася вёска, апошняя надзея была на лясак за Ланню: скіраваць у беразнячок, схакаць, пакуль пройдзе бацька, і бегчы назад. Іра шмыганула ў крайні, пад кудлатымі вербамі двор калгасніка Хведара Захарчэні, зайшла ў хату, запытала:

— Можна, дзядзька, я пасяджу ў вас трошкі?

— Го, знайшла што прасіць! — засмяўся Захарчэня. — Хоць цэлы дзень сядзі.

Іра падазвала Колю, ціхенька папрасіла, каб збегаў ён у сельсавет, а сама прыліпла да акна, — бацька спакойна пратупаў міма!

Шлюбная фармальнасць заняла мінулы. Хведар павіншаваў маладых, пажадаў шчасця. Іра абаручкі прыціскала да грудзей шлюбнае пасведчанне. Віктар увесё сваяцкі.

— Вялікі дзякуй табе, Федзя. Век не забуду тваёй дабраці. Каб не ты... — не дагаварыла Іра.

— Ну во, радавацца трэба, а яна ў слёзы, — злёгка крануў яе Віктар за плечы.

Марыля Татур сустрэла дачку і зяця на мосце цераз Лань; абняўшыся і абпаёршыся на парэнчы, яны глядзелі ў рачную ваду і ціха перамаўляліся. У Марылі падкасіліся ногі. Пахістала галавой:

— Нячыстая ты, Ірка... Ну, ды што ўжо зробіш, калі ты бязбожніца ўдалася... Цяпер не паправіш... Хадзем да нас.

А дома ўжо лютаваў гаспадар.

— Галаву адкручуй!..

У хаце Вольгі Івашкевіч, Віктаравай маці, усю ноч не моўкла ажыўленая бясёда, змяняючыся то песняй, то танцам. Разыходзіліся з заручын пры ранішнім сонцы...

А з Хведарам Будчаніным пасля таго Сцяпан Татур не вітаўся...

Праз год зноў была сенакосная пара, і Сцяпан Татур каціў пры Лані. Акурат насупраць, цераз раку, аказалася і Хведарава дзялянка. Сонца ўжо высока паднялося над лугамі, высушыла на травах расу, пачынала даймаць спякота, і Хведар падпіхнуў касу пад пракос, асвятліў рачной вадою твар, прысеў пакурыць. Падышоў і Татур; ён паздароўкаўся, стомлена перагнуўся з берага, чарпануў кепкай вады, напіўся і таксама прысеў перадыхнуць.

— Як вашы маладыя жывуць? — пацікавіўся Хведар.

— А нічога, нічога, дзякую, добра жывуць, — ажывіўся Татур.

— Ну вось, а вы ж тады ўпарціліся. Татур весела паторгаў вусамі — то адзін скокне ўверх, то другі, — паківаў пальцам:

— Ты хітры!.. Усіх тады абдурыві.

— Хіба ж кепска зрабіў?.. Цяпер мо хоць астатнім дочкам пярэчыць не будзеце.

— Які ты скоранькі!.. А Іры добры чалавек трапіўся. Абое працуюць. На машыну грошы збіраюць, а то б ужо і прыехалі.

— Вам, дзядзька, многа яшчэ каціць? — запытаў Хведар.

— Не. Гэта ж і дзялянка не мая — свацці от падсаблю...

«Ого!» — толькі і падумаў Хведар...

А восенню, нават на пачатку зімы, па першаму сняжку, ужо з дачкой, Іра і Віктар вярнуліся ў Пярэвалакі. Жыць пачалі ў Ірыных бацькоў. Праз год пераехалі ў Салігорск. Віктар пачаў працаваць шахцёрам, Ірына — на калійным камбінаце, часта гасцююць у бацькоў.

Малітоўнік завод штучнага валакна ўзнагароджаны Ленінскай юбілейнай граматай. На здымку: група прадастаўнікоў гэтага на- лектыву — М. Тхор, С. Мітнэвіч, Л. Зірне, Н. Андрэев і Л. Хотамцава. Фота М. Жалудовіча. (БЕЛТА).

Уладзімір ПАЎЛАЎ

Мал. К. Ціхановіча.

Уладзімір Паўлаў напісаў новую аповесць — «Нас поле не насеяна». Увазе чытачоў прапаноўваем урывак з гэтага твора.

Навальніца падступае бліжэй к Дабрыням: вуркатанне грому ўсё больш выразнае, начное неба раз-пораз амываецца чырванню бліскавіц. У кароткіх сполах бачны тады ў акне чорныя Трахімавы клёны. Яны хістаюцца і стогнуць пад ветрам, гатовыя ў наступную хвіліну паламацца, грывнуцца вобзём, трушчачы пад сабой пазелянелы ад часу, аброслы мохам частакол Трахімавага двара.

Бліскавіцы ўспыхваюць і гаснуць. Тады ў шыбах нічога не відаць, апрача непрагляднай густой чарнаты, якая змыкаецца яшчэ больш, быццам вада, паглынаючы прорву. Вецер мацнее, гудзе, аж пакуль зможацца, сыпанушы першыя буйныя кроплі, аж пакуль зусім не сціхне, даўшы волю спорнаму, з глухім шаласценнем дажджу.

Раскаленыя да белага бліскавіцы зноў выхопліваюць Трахімавы клёны. Іх яшчэ больш расхіствае ветрам, ажно не кладзе верхавінамі на зялёную страху хаты. А дажджу ўсё няма і няма. Яго і праўда можа перагоніць, бо, як гаворыць баба, з вялікай хмары — малы дождж, так толькі пакасае, як Трахім крэсівам, пастраляе трохі, пастрашыць ды дзеля прыліку пакрапіць трохі зямлю. Навальніца будзе сухая.

Віця слухае гэту сухую навальніцу. Ляжыць на печы, паклаўшы рукі пад бараду. Пазірае з-за коміна ў акно, у верхняй шыбе якога азараюцца раптоўна выхапленыя з цемры клёны.

Ён не плакаў зусім, калі баба нашпарыла яго трапкачом. Павойкаў трохі, пахныкаў, каб цётка і баба ўбачылі, што яму баліць, што ён атрымаў сваё, каб адчапіліся. А зараз ляжыць во, як пан, на сваім законным месцы, пазірае ў акно. Баба з цёткай нешта робяць, пра штосьці га-

вораць. Яму да іх няма больш ніякай справы, бо ён недзе далёка адсюль са сваімі думкамі і ўспамінамі.

Апоўначы, калі ноч ясная, неба не зацягнута хмарами, цераз галлё і лісце Трахімавых клёнаў у бабіну хату зазірае планета Марс. Вялікім, бы наплыўшым крывёю вокам яна акрэслівае паўдугу ў верхняй шыбе, пакуль не схавецца знадворку за шалёўку. Каб убачыць гэтую паўдугу за адзін раз, трэба не спаць паўночы. Віця, канешне, не бачыў, але ён уяўляе паўкруг Марса, ён верыць бабе на слова, што так яно і ёсць.

Праз гэтую планету і вайна на свеце і гора, што не мінае бабінай хаты. Кожнай пагоднай ночы чырвонае вока сноўдае па небасхілу. Так і наровіць з-за лісця, з-за галін ушчаміцца ў прасветліну, каб зазірнуць: а хто там яшчэ застаўся ў бабы Васілісы? І колькі ўзыходзіць Марс, столькі цягнецца і вайна. Яна, пэўна, не перапынялася ні на адзін дзень, бо заўсёды ўзыходзіла і падоўгу стаяла над бабінай хатай чырвоная планета.

Вечарамі баба расказвала Віцю, што кожны чалавек мае сваю планету. Яму ўяўлялася яна то нейкім таямнічым духам, што ведае пра Віцю, паколькі яны бы родныя, то самай звычайнай зоркай у небе. Баба гаварыла яшчэ, што калі патухае ў небе планета, то памірае і той чалавек, з якім яна была заручона...

Ён не аднойчы наглядаў, як зрывалася раптам нейкая зорка, чыркала аб другія, якіх на небе было безліч, і зырк ім хвостом ляцела ўніз, пакуль не рассыпалася бясследна. Віця тады ўздыхаў. Зоркі маўчалі. Яны спакойна пераміргваліся, не больш і не менш жалобна, чым да таго, як у небе згарэць іх сяброўцы, а на зямлі памерці чалавеку.

Хай бы хоць адна ўрэзалася ў Марс. Хай бы збіла яго з месца і ён, расцякаючыся гарачым прысакам, схавася б за небасхілам, думаў Віця. Калі будзе гаснуць яго зорка, ён абавязкова накіруе яе ў Марс. Абавязкова. Тое

самае зрабілі б яго дзядзькі, а бабы Васілісы сыны, зоркі якіх згарэлі. Зрабілі б, калі б іх планеты былі трохі бліжэй да Марса. А то ж так далёка, што не відаць адсюль. Зорка дзядзькі Валодзі ўпала ў пясчаны курган у Манголіі. Віця нават не ведае, у якім баку тая Манголія... А вось дзядзька Іван спіць у сваёй зямлі. Недзе пад Ваўкавыскам. Ён загінуў, калі ішлі нашы аслабаныя ад паноў сваіх братоў. Віця пакуль не разумее, якіх братоў хадзіў аслабаныя дзядзька Іван—усе ж яго браты, а Віцевы дзядзькі, жылі дома, акрамя яго бацькі. Яго бацька быў чырвоным камандзірам. А які можа быць пан над камандзірам?! Баба Васіліса на гэта мае, аднак, сваю думку: «Якая была, гэнат, тая польская вайна, а і яна забрала майго Ваню».

Побач з карткай дзядзькі Івана ў раме пад шклом, пакуль не павымалі іх баба з цёткай, была фотакартка дзядзькі Хведара. Дзядзька Хведар стаяў на ёй па камандзе смірна. Са значком на ланцужку. Віця падоўгу, бывала, глядзеў на той значок. Пазіраў у вочы дзядзьку Хведару, бы ад самога яго хацеў даведацца: дзе тая лінія Манергейма, якую рваў дзядзька Хведар і на якой загінуў?..

І вось зноў, калі толькі выясніцца ноч, у верхнюю шыбу зазірае Марс. Стаіць над хатай і зазірае: а хто там яшчэ застаўся ў бабы Васілісы?!

Думка пра планеты, пра дзядзьку і свайго бацьку паступова гасне. Пераскоквае з аднаго на другое. Шуміць на дварэ вецер, азараецца ўсплёскам святла акно насупраць закомінка. Недзе ўверсе, траха не над самым комінам, скаланае гром.

Віця на момант расплюшчвае вочы і зноў апускае галаву, бо гэта зусім і не гром, а яны з Петраком лупяць каменнямі ў дашчаную перагародку ў пустой школе. А во Пятрок смачна есць ігрушы і хваліць Віцю: «Маладзец, мальва, што не папаўся». Ён пасылаў па ігрушы ў Платонаў сад яго ж, Віцю. Віця натросся, нажахався, пакуль налаташыў за пазуху тых ігруш, а Пятрок, нябось, нават і не падумаў пра яго. Чакаючы, сядзеў увесь час на лавачцы, курьў крадком з рукава ды цвыркаў слінай праз зубы. Калі паявіўся Віця, устаў рашуча, па-гаспадарску, нібы ўсе ігрушы былі яго, працягнуў руку. «Вытрасай, вытрасай, а то дзядзьку скажу»,—пужае яго Пятрок.

Віця на момант прахопліваецца ад страху, нібы гэта адбываецца цяпер, а не тады, калі на яго бяду і сапраўды ішоў па вуліцы дзядзька Платон.

«Дзядзька Платон!»—гукнуў Пятрок.

Віця адчуў, як у яго адарвалася сэрца і ёкнула некуды ўніз. Ну, зараз...

«Дзядзька Платон, паспытайце, якія смачныя ігрушы. Не горшыя за вашы».

Платон узяў ігрушу, хрумкнуў, пасмакаваў. «Ноле, быта мае. Дзякуй, Пятрок».

З гэтымі словамі ён пайшоў далей, у напрамку сваёй хаты.

Увесь час размовы Віця стаяў ні жывы ні мёртвы. «Добра, што не было дзядзькі дома, злавіў бы ў садзе і паабрываў вушы»,—мільганула ў яго галаве. А Пятрок падышоў да Віці, даў у лоб пстрычку і сказаў: «Вось так, мальва...»

Ігнаў Пятрок—ого! Пальца ў рот яму не кладзі.

Неспадзявана неяк Віця апынуўся на лузе. Каля зарослай, зацягнутай зялёным жабурыннем канавы. Хацеў пакупацца. Скочыў. А вада ў канаве стаячая, затхлая. Аж дыхаць няма чым.

Ён сонна павярнуўся ў закомінку. Прыпадняў галаву, чхнуў ад цёплага духу, у якім перамышаліся пахі насохлай гліны, падсіненай пабелкі, вытканых бабай кудзельных дзяружак. Сцяміў, што зусім ён і не купаўся ў канаве. Гэта ж сенажаць. Чуваць нават, як нехта кляпае касу. Лясь-лясь-лясь!—дзятлам цокае малаток па бабцы. Да бабкі, бы да магніта, прыляпілася каса, а па краёчку яе бяжыць з-пад малатка блішчастая палоска. Стукае, стукае жалеза аб жалеза. Стук не перарываецца, не гасне ў сне, а, наадварот, уваходзіць у яго. Яшчэ спрасонку, але Віця чуе, як баба Васіліса падбегам кінулася ў сенцы адчыняць дзверы.

На запытанне: «Хто там?» незнаёмы голас адказвае знадворку:—«Свае!». Пайдзі разбярэся цяперашнім светам, хто свой, а хто чужы. Усе адказваюць аднолькава: «Адчыніце, свае!». І свой ён ці чужы, той, што чакае за дзвярыма, усё роўна адчыняць трэба.

Баба яшчэ барзджэй спяшаецца назад у хату. Хрысціц-

ца на хаду. Трымае на грудзях рукі і, каб не заўважыў той, хто ідзе за ёй, хрысціцца дробнымі крыжыкамі.

З-за коміна добра відаць, што за бабай ідзе паліцай. І яшчэ хтосьці. Той «хтосьці» астаецца ў сенцах, а паліцай пераступае парог, няшчыльна прыкрывае за сабой дзверы, дае «добры вечар».

Яму адказваюць. Баба паспешліва, са шчырасцю ў голасе,—быццам спала і ў сне бачыла, каб так шчыра павітацца з бобікам. Цётка Вольга стрымана, з трывогай.

Паліцай моўчкі прайшоў па хаце. Зірнуў на паўпустую раму з фотакарткамі, усміхнуўся.

Віця пазнаў яго. Гэта быў той, меншы, які забіраў зімой у дзядзькі Платона карову. Які пасля заходзіў у бабіну хату і параіў павымаць з-пад шкла фотакарткі, на якіх зняты людзі ў вайскавай форме.

— А дзе гэта ваш Міша?—раптам спытаў паліцай.

Цётка Вольга пазірала на яго як сама не свая, бы не чула пытання, не ведае, што ад яе патрабуюць.

Перасмыкнуў плячамі на печы і Віця. Быццам муляў яму рубец кашулі—паліцай пытаў пра яго бацьку.

Знайшлася, што адказаць, баба.

— А дзе яму, гэнат, быць цяпер?—пытаннем на пытанне пачала яна.—Ваюе...

Яна не сказала, што Віцеў бацька, а яе сын, чырвоны камандзір, лейтэнант, што дзе ж яму яшчэ быць, як не на фронце! Яна адказала: «ваюе», а ты, бобік, калі ведаеш што сам, то навошта пытаешся?

Паліцай усміхнуўся куточкамі губ. Трасянуў за спіной вінтоўкай. Падышоў да дзвярэй. Сказаў туды:

— Хопіць людзей палохаць... Заходзь у хату...

Пасмейваючыся, цераз парог пераваліўся Трахімаў Іван.

— Добры вечар вам! Не чакалі?

Чакалі Івана ці не, яму ніхто не адказаў. Цётка Вольга залілася гневамі, адварнулася да акна. Не хацела бачыць ні Івана, ні яго жартаў. А баба як стаяла каля палка са складзенымі на грудзях рукамі, так і абсунулася на яго. Яна поўнасьцю не зразумела яшчэ, што адбылося. Але зразумела галоўнае: страх мінаваў. Калі з паліцаем суседаў Іван—няма страху.

Іван перастаў смяяцца. Ён зразумеў, што зрабіў кепска. Пачаў супакойваць, што гэта жарт. Што ён не думаў, каб так напалохаць. Але хіба гэтак жартуюць? Хіба нельга для жарту выбраць што-небудзь іншае?

Ніякавата адчуваў сябе і «паліцай». Ён маўчаў. Стаяў пасярод хаты, як укапаны. Пераводзіў па чарзе позірк, то на палок, дзе сядзела баба Васіліса, то ў бок ложка—да цёткі Вольгі, то на печ—на Віцю.

Іван прасіў «цётку Васілісу», каб даравала, абяцаў так больш не рабіць. Але Віцева баба маўчала, бы і не было перад ёй Івана. Яна трымала цяпер рукі на каленях у прыполе, і яны прыкметна дрыжалі. На вачах стаялі слёзы.

Не захацела слухаць Івана і цётка Вольга. Яна крутнула са злосцю плячом, калі Іван падышоў да яе і хацеў узяць за плячо.

— Ды ён жа свой хлопец. Яй-богу, свой,—гаварыў тым часам пра «паліцаю» Трахімаў Іван.—Вось толькі адзежу іншую яшчэ не прыдбалі. Ды калі прыкінуць, на чорта яму тая іншая адзежа, калі ў гэтай бобікі да яго здалёк не прынохваюцца, да сябе падпускаюць... Гена,—зварнуўся ён да паліцай,—скажы ты ім, што—свой!—І зноў да бабы, да цёткі, нават да Віці: маўляў, скажы хоць ты, угавары баб:—Свой ён хлопец. Яй-богу! І тады, у паліцыі, ён быў наш, савецкі... Ён раскажваў мне, як і да вас у хату заходзіў... Ды кінце вы, цётка Васіліса, яй-богу...

Нарэшце баба ачомалася. Устала з палка. Уздыхнула. Пашкрэбала да печы. Узлася за нейкую работу. З печы Віцю чуваць было, як яна бразгае чыгунамі і вёдрамі. Мабыць, над нечым нагнулася, бо голас прагучаў знізу, быў з натугай. Так гаворыць чалавек, калі нагнецца над чым-небудзь.

— То адкуль, гэнат, вы ведаеце нашага Мішу?

Баба спытала, не падымаючы галавы. Але «свой паліцай» зразумеў, што пытанне да яго. Заспяшаўся з адказам:

— Ды мы, маці, разам вучыліся з ім некалі... Я на настаўніка падаўся, а ён—у вучылішча... Вось так і ведаю... Даўно збіраўся да вас... Паглядзець Мішаву хату, прайтаць пра яго. Ды раней, маці, часу не знайшоў, ну, а пасля—вайна... Служба...—на гэтым слове «свой палі-

цай» усміхнуўся, перакінуўся вострым позіркам з Іванам, які ўсё не адыходзіў ад цёткі Вольгі. — Зайшоў толькі, калі кароў у вас забіралі. Як сказаў той міраед («гэта пра дзядзьку Платона», — у думках адзначыў Віця), — «чаму ў сям'і чырвонага камандзіра не забіраеце», у мяне і здагадка прайшла: а раптам гэта пра Мішу? Зайшоў да вас, убачыў фотакарткі на сцяне і бы з сябрам сустраўся. Толькі адкрыцца вам, маці, рана было... Так і пайшоў з хаты чужым... Бачыў, як вы пазіралі на мяне. Усе людзі, каторыя чэсныя, так пазіралі. Іншым разам патыліцай чуў, як свідравалі позірк. Яны і зараз — як успомню — працінаюць наскрозь... — «Свой паліцай» адчуваў, што ён вінаваты за недарэчны жарт. Спяшаўся выказаць усё, быццам баяўся, што яго перапыняць, не даўшы выказацца.

Яго ніхто не перапыняў. Неспадзяваны паварот справы з візітам «паліцай» збятэжыў. І збятэжанасць гэту кожны выказваў па-свойму, але, акрамя «свайго паліцай», усе маўчалі. Баба ладала чыгункі пад прыпечак, цётку Вольгу займаў Іван. Але яна адмахвалася ад Івана. Ёрзаў на печы і Віця. «Во законна абхітрылі немцаў партызаны, — думаў ён, — сваіх хлопцаў у паліцыю паслалі. За такога паліцай, як гэты, што гаворыць з бабай, можна і самому быць, калі ў вайну гуляць... Выведаў у гарнізон не ўсё, пераказаў партызанам. Партызаны з лесу, а ты з тылу па нямчурэчы: тррр-рт! — і капут! Во законна...»

Не магла звикнуцца адразу, што перад ёю свой чалавек, баба. Але і яна, калі загаварыла, — адчуў Віця, — падабрэла. Голас быў мяккі. Спачувальна пачала пра Платона:

— Не пашанцавала, гэнам, чалавеку. Вы забралі цялушку, а праз тыдзень Коўзік і карову з хлява выгнаў...

— Хто такі? — спытаў «свой паліцай». Ён спытаў гэта больш у Івана, чым у бабы, бо павярнуўся ў яго бок.

Адказала баба:

— Да вайны падаткі збіраў, а цяпер, кажучь, партызан. Хто яго, гэнам, ведае...

— Партызан, — пацвердзіў Іван. — У Лазука аддзялёным ходзіць. Я чуў пра гэту гісторыю... Паслалі яго з хлопцамі паліцэйскіх кароў забраць, ля гарнізона. А ён — тут, дзе спакойней. Яму за гэта ледзь шыю не намылілі.

Віця тым часам цёрся ўжо каля Івана. Хадзіў кругом каля яго і цёткі. Пазіраў, як кот на каўбасу, на аўтамат на Іванавым плячы. Можна Іван і даў бы яму патрымаць аўтамат, пэўна даў бы, бо быў вінаваты перад усімі імі, — але Віцю адагнала баба:

— Чаго ты, гэнам, круцішся тут, як уюн на мётцы. Марш на печ!

Адышоў нарэшце ад цёткі Вольгі і Іван. Сеў на лаву каля стала. Услухоўваўся ў гамонку бабы Васілісы і «свайго паліцай». Сядзеў моўчкі. Пра нешта думаў.

— Ад чаго ў цябе настрой такі замылены? — спытала цётка Вольга. Усміхнулася.

Гэта былі першыя словы, якія праказала яна за ўвесь вечар.

Усміхнуўся і Іван. Трохі падвесяліўся. Значыць, даравала жарт, — падумаў пэўна ён. Але хутка зноў сядзеў заклапочаны, задуманы. Рэдка ўстаўляў слова ў гаворку.

Партызаны пабылі ў хаце яшчэ колькі часу. Зноў успомнілі Віцевага бацьку і ўсіх, хто на фронце... Пачалі збірацца. Перад адыходам Іван папрасіў раптам у бабы, каб яна дала ім пусты мяшок. Калі баба спытала, навошта ён ім, Іван адказаў, што ад дажджу.

— Пад адным мяшком удвух, гэнам, ад дажджу не схавацца, — заклапочана сказала баба.

А цётка Вольга пад'ялдыкнула:

— Адзін ужо ўдараны пыльным мяшком. Так што — хопіць...

І зірнула на Івана.

Партызаны засмяяліся. Іван узяў пад паху скручаны мяшок, і яны выйшлі з хаты.

У цёмнай начы стагнала сухая навалыца.

ТАМ, ДЗЕ СІНЕЮЦЬ ВОДЫ ГАРЫНІ

Нарыс

У канцы сакавіка беражноўская зямля ачышчаецца ад снегу. Гарынь перапаўняецца талай вадой, якую прыносяць са шкляным перазвонам вясёлыя ручаі. Поплаў хутка ўсыпаюць белыя пралескі, і першы жаваранак як не пад самым небам заводзіць перапыненую доўгімі халадамі песню.

Пра што яна, песня жаваранка? Роза Раманаўна ўглядаецца ў недалёкую ад Гарыні пушчу, закрываецца даланей ад сляпучага сонца, стараючыся ўгадаць, дзе ён, вястун вясны. Але не відаць у густым блакіце птушкі. І толькі пераборы яе голасу праразаюцца скрозь вышыню і сягаюць аж сюды, да зямлі.

— Дзяндобры!

Роза Раманаўна апускае руку, паварочваецца на голас.

— Добры дзень, Іосіф Казіміравіч!

— Не сядзіцца дома, вясна...

Пад веснавым сонцам ажылі травы і калышучца пад вільготным ветрам.

Іосіф Казіміравіч прыслухаўся: зусім так яны калыхаліся і ў тую вясну...

...Заяву аб уступленні ў калектывную гаспадарку ён падаў самы першы. Услед прыйшлі ў праўленне арцелі «Новае жыццё» Аксіння Клімушка, Рыгор Усовіч, Сямён Правасуд... 28 чалавек іх набралася. Набыткі арцелі былі небагатыя — дзве пары коней, пяць плугоў ды некалькі мерак жыта, якога не хапіла на тое, каб засеяць калгасную зямлю. Першых калгаснікаў Заходняй Беларусі падтрымала дзяржава: насеннем, інвентаром. Але моцна шкодзіла кулаччо. Колькі яно сілы адабрала ў людзей! Ды каб толькі сілы...

У дубянецкім клубе 21 сакавіка 1949 года не было дзе яблыку ўпасці — паўнутка людзей. Аднагалосна прынялі рашэнне аб стварэнні калгаса. Ды

якую назву даць яму? Прапапоў паступіла шмат. Толькі калі з-за стала рашуча ўстаў Цярэнцій Максімавіч Юрчук, усе змоўклі.

— Думаю, сама раз будзе, калі імем нашага дарагога Леніна назавём.

Першым старшынёй калгаса імя Леніна стаў Цярэнцій Юрчук, настаўнік матэматыкі мясцовай школы.

— Цвёрды быў чалавек, — успамінае Іосіф Казіміравіч. — Ворагам калгаса спуска не даваў. За гэта яны і расправіліся з ім...

Члены новага калгаса дружна выехалі ў поле. А як адсяліся, у праўленні вырашалася, дзе будаваць аўчарню, ферму, калгасны свіран. Лес ужо выразалі і вывезлі.

У самым разгары сходу нехта крыкнуў:

— Пажар!

Усе кінуліся да акна, а пасля на двор: гарэлі калгасныя кароўнікі і канюшні.

— Хутчэй туды! Адчыняйце дзверы і выганяйце жывёлу на двор, — распараджаўся старшыня.

Пасля стала вядома: падпалілі кулакі. Але тады на роздум неставала часу...

Выратавалі ўсіх коней, толькі дзвюх кароў не паспелі выгнаць — абрушылася страх...

Калі людзі сталі разыходзіцца па хатах, у тым баку, куды пайшоў Юрчук, прагучаў кароткі, як узмах малацільнага ланцуга, стрэл... На зямлі пластам ляжаў Цярэнцій Максімавіч. Над правым брывом старшыні сачылася кроў...

Роза Раманаўна і Іосіф Казіміравіч скіроўваюць позірк у бок пушчы. Там, пад гарой — помнік-абеліск першаму старшыні калгаса імя Леніна Ц. М. Юрчуку.

Цярэнцій Максімавіч марыў аб часе, калі гаспадарка стане заможнай і ў калгаснай сям'і будзе дастатак і шчасце. Цяпер дастатак і шчасце паўсюль, у кожнай сям'і. Гаспадарка багатая: ад Гарыні за небасхіл сягаюць калгасныя палі. На палях шчырае калгасная тэхніка. Адных трактараў 49, ёсць 8 збожжаўборачных камбайнаў, прычэпны інвентар — не пералічыць усяго па памяці...

Паляводства раней у калгасе лічылі асноўным кірункам. Гэтаму «раней», мусіць, дзесяць гадоў мінула. Як абралі ў 1962 годзе новага старшыню Яфіма Пятровіча Сагановіча — гаспадарка ўзяла курс на жылёлагадоўчую спецыялізацыю.

Пасля выбарнага сходу на паткаў старшыня Розу Раманаўну каля фермы:

— Трэба будзе табе, заатэхнік, добра падумаць, з чаго пачынаць рэканструкцыю...

Ён так і сказаў: «рэканструкцыю», дабавіўшы пасля «ў жылёлагадоўлі».

Яна добра разумела, што дзвюх тысяч кілаграмаў малака, якія атрымлівалі той парою за год ад каровы, было мала. Трэба нешта перагледзець, нешта змяніць.

Пачала з людзей. Першым чынам пайшла да выпускніц Беражнёўскай дзесяцігодкі і сказала, што арцель, у якой яны жывуць, становіцца спецыялізаванай жывёлагадоўчай гаспадаркай і што трэба, каб на ферму прыходзілі маладыя даяркі. «Баіцеся, што вучыцца не зможаце? Слова камуніста: калгас дасць накіраванне тым, хто захоча, на стацыянар, а на заводнае, дык і пагатоў...»

Роза Раманаўна сама вучыцца заводна ў Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі, а такіх, як яна, у калгасе больш дзесяці чалавек. Усім калгаснікам-завочнікам праўленне прадастаўляе для здачы сесій двухмесячны адпачынак, які аплочваецца.

Пад канец Роза Раманаўна сказала:

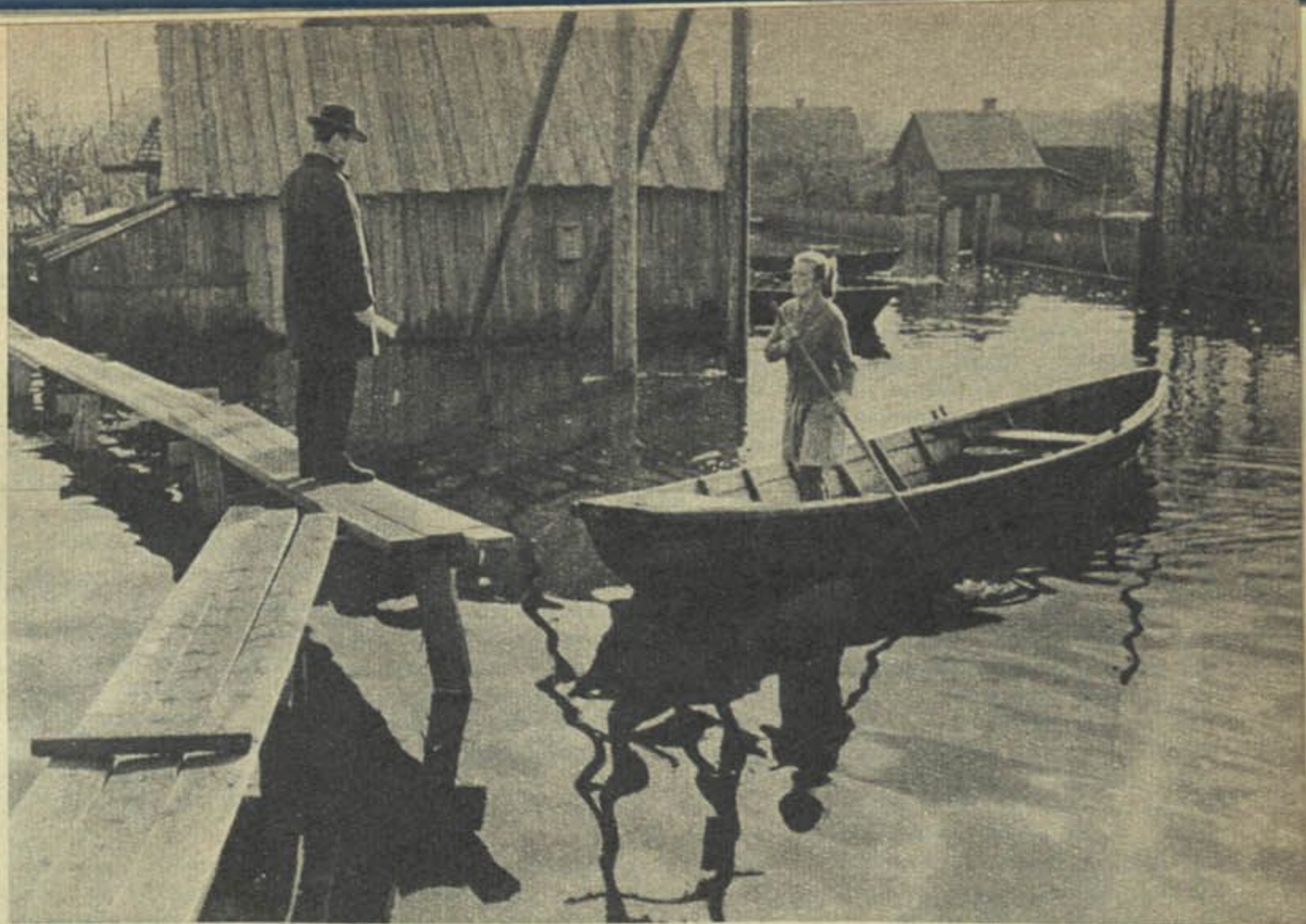
— Вы думаеце, што ў калгасе вашы веды не спатрэбяцца? Скажу наперад — памыляецеся! Схадзіце паглядзіце новы кароўнік на 200 месц. Там усе працэсы механізаваны. Хто ў тым кароўніку будзе працаваць? Людзі са спецыяльнай адукацыяй.

Размова запала ў памяць дзесяцікласнікам. Праз які тыдзень у праўленне прыйшло некалькі выпускніц...

Больш сотні чалавек тым летам паступілі на фермы даяркамі: двухзменная работа, механізацыя, высокая аплата...

Вырашана была праблема кадрў, і Роза Раманаўна сказала:

— Трэба ў калгасе завесці племянную жывёлу...

Вясной на Палесці...

Фота А. Мызнікава.

Старэйшыя жывёлаводы, што прыйшлі на ферму з нараджэннем арцелі, запярэчылі:

— Праз нашы рукі прыйшлі сотні кароў, і нам больш значыць — не ў кніжках загубіліся малочныя рэкі.

І ўсё ж Юстына Серада і Марыя Серада вучыліся шукаць малочныя рэкі па кніжках. Вяла іх у гэтыя пошукі Роза Басацкая, учарашняя выпускніца Калінкавіцкага сельгастэхнікума. На занятках па заатэхніі Роза Раманаўна расказвала пра двухразовае даенне і кармленне кароў, пра рацыён, які пры двухразовым кармленні не

змяншаецца, а, наадварот, на добрых трыццаць працэнтаў павялічваецца. Надой пры новым рэжыме таксама падываецца ўгору...

А што ў выніку? У 1964 годзе прададзена дзяржаве 1287 тон малака, 242 тоны мяса, на адзін працадзень выплачана 1 рубель 92 капейкі, грашовы даход склаў 806 тысяч рублёў. 1969 год: прададзена дзяржаве 2364 тоны малака, 567 тон мяса, на працадзень выплачана па 3 рублі 62 капейкі, грашовы даход гаспадаркі — 1 мільён 950 тысяч рублёў.

— Добрай ходою ідзем,—

азьнявае поспехі арцелі стары калгаснік Іосіф Казіміравіч Несалёны.

Роза Басацкая больш як дзесяць гадоў узначальвае работу жывёлаводаў калгаса, разам з імі дабіваецца вялікіх поспехаў.

Нездарма ж калгаснікі выбралі яе дэпутатам Вярхоўнага Савета нашай рэспублікі. А дзяржава адзначыла яе працу ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

І. КАПЫЛОВІЧ

Калгас імя Леніна, Столінскі раён.

НОВЫЯ КНІГІ

У адзіным страі. Успаміны ўдзельнікаў партызанскага руху ў Беларусі. 1941—1944 гг. На рускай мове.

Кніга гэта падрыхтавана навуковымі супрацоўнікамі Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ (філіяла Інстытута пры ЦК КПСС), Інстытута гісторыі Акадэміі навук БССР і Ваенна-гістарычнага Інстытута Войска Польскага. У ёй прадстаўлены ўспаміны савецкіх і польскіх патрыётаў — былых беларускіх партызан і падпольшчыкаў. Чырвонай ніткай праз усе ўспаміны праходзіць ідэя баявога брацтва і садружнасці сыноў многіх народаў Савецкага Саюза і замежных краін. Асобае месца адведзена дружбе братоў па зброі — палякаў і беларусаў.

Успаміны суправаджаюцца кароткімі біяграфічнымі данымі, а таксама фатаграфіямі аўтараў. Змешчаны фотаздымкі, на якіх паказаны асобныя падзеі партызанскай барацьбы ў Беларусі. Ёсць указальнік імён і геаграфічны указальнік.

Кніга выдаецца адначасова ў Мінску і Варшаве, на рускай і польскай мовах.

Хатынь. Дакументальныя апавяданні Андрушчанкі Н. К. 2-е, перапрацаванае і дапоўненае, выданне. На рускай мове.

Гэта невялікая кніга расказвае аб трагедыі, што адбылася 22 сакавіка 1943 года ў вёсцы Хатынь. Тут загінула ад рук фашысцкіх катаў 149 чалавек, у тым ліку 76 дзяцей. Ды і не толькі адна Хатынь. На ўсёй беларускай зямлі шлях нямецка-фашысцкіх захопнікаў быў засяроджаны трупамі людзей, пажарышчамі, руінамі. Акупацыйны рэжым, так званы «новы парад», які ўстанавілі гітлераўцы на часова захопленых ім землях, ставіў адну мэту: поўнае заняволенне, а затым і знішчэнне савецкіх людзей.

Хатынь знікла з твару зямлі. Але не асталося пустым месца, дзе калісьці жылі працавітыя людзі. Па рашэнню ЦК Кампар-

тыі Беларусі і ўрада рэспублікі на месцы Хатыні пабудаван грандыёзны мемарыяльны комплекс ахвярам фашысцкага тэрору. На тых месцах, дзе калісьці стаялі дамы хатынцаў, узвышаюцца 26 стэл-абеліскаў, якія нагадваюць пячынныя коміны. На помніках-стэлах — званы. Пачынае сумна звяніць адзін звон, за ім — другі, трэці... Гэта Хатынскі набат. Ён нагадвае нам і будзе нагадваць будучым пакаленням аб ахвярах фашызму на беларускай зямлі, пра тых 136 вёсак, якія гітлераўцы спалілі разам з жыхарамі, пра кожнага чацвёртага чалавека ў Беларусі, які загінуў за свабоду і незалежнасць Айчыны, будзе заклікаць да барацьбы з ворагамі міру, свабоды.

Мемарыяльны комплекс «Хатынь» архітэктараў Ю. М. Градава, В. П. Занковіча, Л. М. Левіна і скульптара С. І. Селіханава адзначан Ленінскай прэміяй 1970 года.

Векапомныя дні. Лынькоў М. Раман у 4-х кнігах.

Для нашага старэйшага прачака, народнага пісьменніка Беларусі Міхася Лынькова 1969 год быў юбілейны: яму споўнілася семдзесят гадоў. Больш сарака пяці год Лынькоў аддаў літаратуры. Сотні твораў: апавяданні, аповесці, раманы, публіцыстычныя і крытычныя артыкулы, навуковыя працы — выйшлі з-пад пера пісьменніка за гэты час. Сярод іх асобнае месца займае раман-эпапея «Векапомныя дні».

Раман прысвечан паказу ўсенароднай партызанскай барацьбы ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Усё, што звязана з дзейнасцю беларускіх партызан і падпольшчыкаў, з легендарным падзвігам Канстанціна Заслонава, стойкай мужнасцю «бацькі Мірона» і іншых герояў рамана — усё гэта ідзе ад гістарычнага факта і дакумента, ад асабіста перажытага і убачанага аўтарам. Дакументальныя матэрыялы, факты і падзеі ў рамане, які і ва ўсім мастацкім творы, эстэтычна абагулены, па-філасофску асэнсаваны, псіхалагічна раскрыты ў індывідуальных чалавечых лёсах, якія увабралі ў сябе «біяграфію» Беларусі.

ВЯЛІКДЗЕНЬСКІ марш 1969 года ў Вестфаліі. Холад, дождж, вецер. Удзельнікі маршу прамоклі наскрозь, настрой упаў, змоўклі размовы і смех. Тады адна з дэманстрантак бярэ ў рукі гітару — і людзі становяцца сведкамі нараджэння новай песні. За некалькі хвілін жанчына падбірае простую, даходлівую мелодыю, якую падхопліваюць сотні галасоў:

Мы патрабуем з году ў год
Прызнання ГДР і міру.
Мы хочам, Брандт,
Каб ні вайны, ні смерці
Не зведаў больш ніколі

наш народ.

І зноў у рады дэманстрантаў вяртаецца настрой, і доўгая калона, нягледзячы на дождж і холад, весела крочыць далей.

Гэта адзін з эпизодаў жыцця Фасіі Джансен, любімай спявачкі заходнегерманскіх рабочых. Голас Фасіі не падобны на галасы многіх модных эстрадных артыстак. Ён у яе крыху суровы, але меладыйны і прывабны. Бясспрэчна, Фасія Джансен — прыродны талент. Аднак яна не пайшла па шляху тых спявачак, якія надрываюць свае галасы на студыях па запісе модных песенек. Яе голас мацней у час выступленняў перад бастуючымі рабочымі, загартуюцца ў антыфашысцкай барацьбе. Калі Фасія спявае, яна не шэпча словы песень у мікрафон, а душой і сэрцам зліваецца з песняй, і голас яе гучыць моцна і натхнёна і кліча на барацьбу.

Рэпертуар сваіх выступленняў Фасія рыхтуе сама. «Калі я хачу напісаць песню, — гаворыць Фасія, — я іду да тых людзей, для якіх яна прызначаецца. Разам з імі я ўдзельнічаю ва ўсіх іх справах: распаўсюджваю лістоўкі, наведваю сходны бастуючых, праводжу дыскусіі. Я ўважліва прыслухоўваюся да ўсяго, аб чым гавораць і мараць простыя людзі, стараюся зразумець іх думкі і ўсё ўбачанае і перажытае перакласці затым на вершы і музыку. Свае песні я ніколі не выконваю ў канчатковай апрацоўцы. Кожны раз я інтэрпрэтую іх па-рознаму, у залежнасці ад публікі, для якой я спяваю».

Фасія нарадзілася ў Гамбургу, гаворыць па-нямецку на мясцовым дыялекце, хаця сама — негрыцянка. Цёмны колер скуры яна атрымала ў спадчыну ад свайго бацькі, генеральнага консула Ліберыі, у якога працавала яе маці. У гады нацызму ўлады неаднара-

зова спрабавалі адабраць у маці дзіця. З ранняга дзяцінства Фасія на сабе спазнала, што такое расавая дыскрымінацыя. У 13-гадовым узросце фашысты кінулі яе ў канцэнтрацыйны лагер Нойнгаме. У канцлагеры Фасія цяжка захварэла і пасля сканчэння вайны цэлы год ляжала ў бальніцы. Ёй і сёння часта прыходзіцца звяртацца за дапамогай да ўрачоў, гэта бывае тады, калі нясцерпна баліць сэрца. Цераз вайну Фасія страціла працаздольнасць, аднак пенсію ёй не выплачваюць. Магчыма, па той прычыне, што пасля 1945 года яна ўступіла ў рады Камуністычнай партыі, стала камуністам, каб актыўна ўдзельнічаць у дэмакратычным адраджэнні Германіі.

Песні Фасіі Джансен — магучая зброя. Спявае Фасія ў складзе гамбургскага калектыву мастацкай самадзейнасці «Драйкланг». Разам са сваімі сябрамі яна ездзіла ў Хельсінкі на Сусветны фестываль, дзе выступала перад яго ўдзельнікамі і перад рабочымі суднабудаўнічай верфі.

Хутка Джансен становіцца папулярнай спявачкай Гамбурга, аднак музычным дзялком не ўдалося купіць голас гэтай спявачкі. Музычны кіраўнік Фасіі Рудзі Бадтке расказвае такі выпадак: «Аднойчы адна спявачка выхвалалася перад Фасіяй, што яна не спявае народныя песні. Фасія спакойна выслухала яе, а затым адказала: а я спяваю толькі палітычныя песні».

У 1961 годзе Джансен знаёміцца з вялікдзеньскім рухам на Руры і згаджаецца спяваць у час дэманстрацыі і на заключным сходзе ў Дортмундзе. Песні Фасіі садзейнічаюць таму, што ў наступныя гады песні становяцца неаддзельнай часткай вялікдзеньскіх маршаў. Неўзабаве Фасія знаёміцца з Гердам Земерам і Дытарам Зуверкупам. Яны пішуць першыя «Песні супраць бомб». Фасія разумее, што мастацтва дэмакратычнай песні патрэбна развіваць і ўдасканальваць з дня ў дзень. Разам з Аннелізай Альтгоф і Аннемарыяй Штэрн з Оберхаўзэскага клуба «Аматары песні» яна выдае часопіс «Народнае мастацтва ў дзеянні», дзе друкуюцца песні для ўдзельнікаў вялікдзеньскага руху. Першы нумар часопіса выйшаў тыражом 4000 экзэмпляраў, і ён быў раскуплены за некалькі дзён. Новы часопіс адразу становіцца ка-

лектыўным арганізатарам руху ў абарону песні ў Заходняй Германіі.

Фасія прымае самы шырокі ўдзел у арганізацыі новых песенных калектываў, яна надае ім як мастацкі, так і палітычны кірунак.

Побач з антываеннымі песнямі агульнага характару ўсё большае месца ў рэпертуары спявачкі займаюць песні, у якіх яна рашуча выступае супраць агрэсіі ЗША ў В'етнаме.

Нядаўна музычнае выдавецтва «Плэне» выпусціла першую грампласцінку з песнямі Фасіі Джансен, цяпер гэтак жа выдавецтва падрыхтоўвае новую доўгайграючую пласцінку, якая будзе адлюстроўваць творчы шлях спявачкі з пачатку кампаніі, накіраванай супраць надзвычайных законаў, да нашых дзён.

Не толькі тэматычна, але і па сіле свайго выканання песні Фасіі ў апошнія гады сталі больш змястоўныя і каларытныя. У сваёй творчасці спявачка стараецца прытрымлівацца багатых традыцый нямецкай рабочай песні і ўступае ў творчую спрэчку з многімі сучаснымі выканаўцамі. Яна ўважліва вывучае дэмакратычны фальклор іншых краін, у першую чаргу краін Паўночнай і Паўднёвай Амерыкі. У сваёй творчасці Фасія Джансен стараецца захаваць форму масавай песні, якая зразумела рабочаму чалавеку, ён не можа ўтрымацца, каб не падхапіць яе.

Цяпер Фасія шмат працуе над сучаснай рабочай песняй. Да 80-годдзя існавання прафсаюза гарнякоў яна піша музыку на вершы рабочых паэтаў Ёзэфа Бюшэра, Курта Кютэра і Рыхарда Лімперта, прысвечаныя гэтаму юбілею.

З 1966 года Рур становіцца арэнай барацьбы заходнегерманскага рабочага класа за свае палітычныя і эканамічныя правы. Фасія адразу становіцца носьбітам народнага пратэсту і гневу. Сваімі выступленнямі яна ўносіць баявую сілу ў рады бастуючых гарнякоў. Дзе б ні падымаліся народныя масы на барацьбу супраць сацыяльнай несправядлівасці, неаналізаванасці, у Гамбургу, Гёсэне, Руры, — усюды між іх чуваць моцны і гнёўны голас Фасіі Джансен.

З заходнегерманскай газеты «Унзэрэ цайт» («Наш час»)

Пераклад А. КЛІМЧЫК

З ВЕРШАЎ ШАНДАРА ПЕТЭФІ

Рэдакцыя знаёміць сваіх чытачоў з творамі класіка венгерскай літаратуры Шандара Петэфі, віднага дзеяча рэвалюцыі 1848-49 гг. у Венгрыі. Пераклад Міколы Хведаровіча.

Венгерац стаў

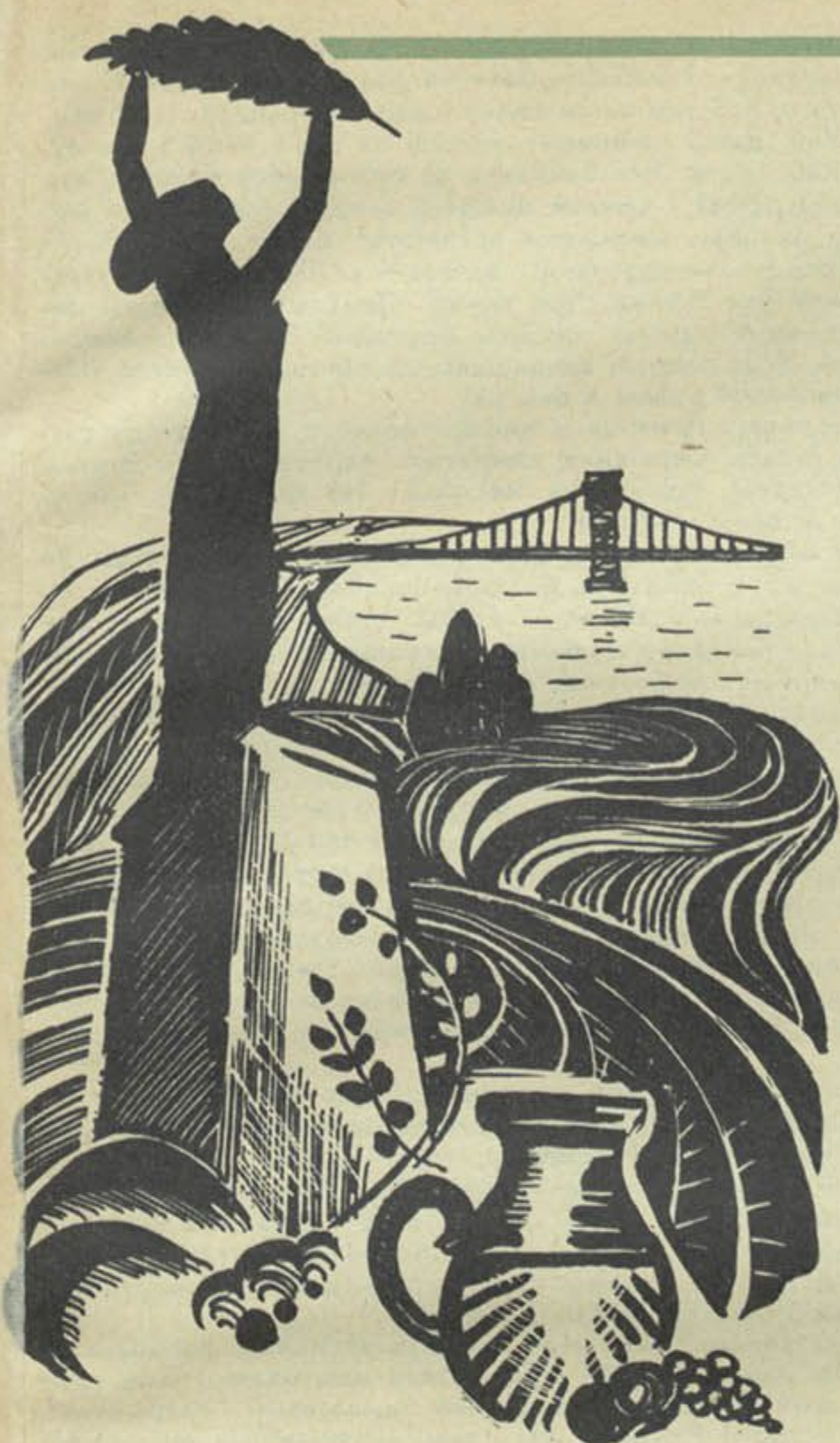
Венгерац стаў венгерцам
зноў —
Пазбыўся крыўды над
сабою.
І быць цяпер не хоча ён
У заваёўніка слугою.

Венгерац стаў венгерцам
зноў —
Ярмо насіць не будзе болей.
Як восень скідае лісты,
Так скіне ён ланцуг няволі.

Венгерац стаў венгерцам
зноў —
Адно гарачае ў нас сэрца.

Петэр ШУТ

«Я СПЯВАЮ ПАЛІТЫЧНЫЯ ПЕСНІ...»

Патрыятычная песня

Я сэрцам і душою твой,
Мая краіна.
Бо прысягнуў табе адной
Любоўю сына.

Мая душа прасветлы храм,
Яснота неба.
Я за цябе яе аддам,
А калі трэба, —

Няхай з грудзей юначых
кроў
Струменем хлыне,
Каб шчасце вечнае было
Маёй Айчыне.

Я назаўсёды прысягаў
Высокай мэце.
Бо толькі ты адна ў мяне
На гэтым свеце.

Твой друг, я следам
за табой
Усюды крочу,
Не так, як ценю ў ясны
дзень, —
І цёмнай ноччу.

І ўжо калі гусцее змрок
І дзень кане,
Расце ў душы мой горкі сум,
Любімы краю.

Я да тваіх іду сыноў.
Там, за бакалам,
Мы молімся, каб ты яшчэ
Святлейшай стала.

І ўжо віно з венгерскіх лоз
Я піць павінны.
У ім няма горкіх слёз,
Мая Айчына.

венгерцам зноў

І гэта сэрца б'ецца так,
Што ў жаху ворагі
венгерцаў.

Венгерац стаў венгерцам
зноў —
Ен у змаганні стаў героем.
Увесь сусвет глядзіць на нас,
Якое цуда зараз творым.

Венгерац стаў венгерцам
зноў.
І вечна сам сабою будзе.
Альбо смяротны стрэне час,
Ці волю назаўжды здабудзе.

Коўзкі сняжок

Коўзкі сняжок. Санкі ляцяць.
Дзяўчыну з хлопцам вязуць вянцаць.
Не любіць яна кавалера свайго,
Ад сэрца яе адарвалі майго.

Калі б я снегам зрабіцца мог,
Дык бы пад санкі, вось гэтыя, лёг.
І ў гурбу на ўхабе кульнуўшы іх,
Красуню ў абдымках сціскаў бы сваіх.

І цалаваў бы асмяглы рот,
У сэрцы пакут растапіўшы лёд.
І слодыч кахання адчуў бы я,
А там — хай бы смерць прыйшла мая.

Няўдалая задума

Як дадому ехаў —
думаў.
Што скажу матулі,
Калі стрэне ў цяжкім
суме,
Да грудзей прытуліць.

І якое слова сына
Выкажу — не змоўчу!
Ёй, што некалі калыску
Калыхала ноччу!

Цэлы рой удалых думак
Марна мітусіўся.
Нерухомым час здаваўся,
Хоць вазок каціўся.

Вось наш дом. Насустрэч
мама
Стала ля парога.
Я хацеў сказаць ёй
многа, —
Не сказаў нічога.

ГАНАРЫСЯ СВАЁЙ МАМАЙ, ЗІНА!

Як гэта пачалося?

Аднойчы старшыня мясцома Наталля Іванаўна Сергіенка зайшла ў вагон да знаёмай правадніцы. Ужо з першых слоў яна заўважыла, што Аляксандра Пятроўна Байдэнка нечым засмучана.

— Што здарылася, Саша?

— Нічога асаблівага, — адказала Байдэнка. — Дома з дачкой, Зінай, непрыемная размова адбылася. Кажы мне: «Ну і работа ў цябе, мама, сорамна знаёмым прызнацца. Правадніца». Як мне, Наталля Іванаўна, такое чуць! А я ж паязды з войскамі і ўзбраеннем на фронт вадзіла. Машыністам у той час была...

— Ты расказвала пра гэта дачцэ? — спытала Сергіенка.

— Гаварыла неяк, — сумна адазвалася Байдэнка. — Міма вушэй прапусціла. А кніжкі пра вайну чытае...

У той раз аж да падачы саставу на пасадачную платформу прайшла Сергіенка ў вагоне Аляксандры Пятроўны. Паабяцала: «Мы што-небудзь, Саша, прыдумаем. Не ў цябе адной такое. Відаць, віна тут і наша ёсць...»

Поезд пайшоў, а Наталля Іванаўна ўсё яшчэ думала пра гэтую размову.

Ці многае ведаюць дзеці пра нас, сваіх бацькоў? Ну што, скажам, ведае пра тую ж Аляксандру Пятроўну Байдэнка яе дачка, старшакласніца Зіна? Ведае, што Аляксандра Пятроўна на працягу многіх год працуе правадніцай. Магчыма, бачыла яе медалі і ганаровыя граматы. Але ўсё гэта не цікавіць дзяўчыну. Бачыце, службовы ранг маці «не гучыць»: правадніца! Дзяўчынкі, яе аднагодкі, шукаюць герояў у кнігах. А героі — побач з імі. Толькі гэтага яны не заўважаюць. Дзе там! Скажы гэтым Зінам, што іх бацькі і маці здзяйснялі і здзяйсняюць цяпер подзвігі, баявыя і працоўныя, — усміхнуцца. Таму што бачаць сваіх бацькоў такімі штодзённымі, простымі.

Што ж зрабіць, каб гераічнае мінулае бацькоў і матак, іх сённяшняе працоўнае жыццё стала гонарам юнакоў і дзяўчат? Каб маладыя людзі ганарыліся сціплымі, не асветленымі праменьнямі славы, рабочымі пасадамі бацькоў?

Параіўшыся ў парткоме, Сергіенка бярэцца за своеасаблівае вывучэнне «жыццёвых шляхоў» правадніц. Заява для запісаў асобную кнігу. Неўзабаве яна ўстанавіла, што сярод «гаспадынь паяздоў» — чатыры былыя машыністы паравозаў, якія вадзілі паязды ў прыфрантавой паласе. Больш ста чалавек са зброяй у руках абаранялі Радзіму ад гітлераўскага нашэсця. Трэба было з кожнай пагаварыць, удакладніць даты, назвы франтоў і вайсковых часцей, распытаць пра баявыя

эпізоды. А потым запісаць даныя ў «Кнігу жыццёвых шляхоў». І рабілася гэта не дзеля цікаўнасці, а для таго, каб усе лепш ведалі сваіх таварышаў па працы. Каб дзеці па-іншаму зірнулі на сваіх татаў і мамаў. Каб тая ж Зіна Байдэнка не саромелася сціплай, але патрэбнай і важнай прафесіі маці, а ганарылася ёю.

Разам з актывам Сергіенка арганізуе вечар ушаноўвання работніц рэзерва — удзельніц вайны — у Палацы культуры чыгуначнікаў імя Леніна. Пра вечар «Зялёныя агеньчыкі» загадзя паведамлілі кожнай паязной брыгадзе. Напісалі маляўнічыя афішы. Усім раздалі запрашальныя білеты. Тых, каго ўшаноўвалі, запрасілі разам з сем'ямі.

І вось — вечар. Грыміць у палацы аркестр. Ля ўваходу сустракаюць гасцей Сергіенка, сакратар партбюро І. І. Элькін. Ва ўсіх радасны, прыўзняты настрой. На касцюмах многіх жанчын — ордэны і медалі.

У зале (не, не на сцэне, а іменна ў зале) — вялікі стол. За ім сядзяць А. П. Байдэнка, Е. Н. Чуяшкова, Е. В. Кавалёва, іншыя правадніцы — удзельніцы вайны. Побач з кожнай — дзеці, муж. Зіна Байдэнка, ззяючая, радасная і гордая — пацискае непрыкметна для прысутных матчыну руку.

Калі змоўкла музыка і ўсталявалася ўрачыстая цішыня ў зале, Сергіенка пачала расказваць пра гэтых простых і сціп-ных і адначасова мужных і стойкіх жанчын. Расказала, як па двое сутак бяззменна стаялі ля рэверса паравоза Байдэнка і Чуяшкова, калі падвозілі зброю і войскі пад Сталінград... Расказала Сергіенка і аб правадніцы Марыі Мотах. У гады вайны яна была партызанкай. Узарвала мост цераз раку Пціч. Яе ордэнам Чырвонага Сцяга ўзнагародзілі. Хто раней пра гэта ведаў? Напэўна, толькі кадравік. Цяпер увесь калектыў даведаўся, што Мотах адважна глядзела смерці ў вочы, абараняючы Радзіму. А цяпер сумленна працуе ў паязной брыгадзе.

Даведаліся людзі і пра незвычайны лёс правадніцы Аляксандры Шавярнёвай. Яна таксама партызаніла, здзяйсняла дыверсіі на чыгуначным участку Рагачоў — Быхаў.

А ці многія ведалі, што камуністка Х. В. Шчагельская ў вайну была начальнікам санітарнага поезда і з'явілася адным з прататыпаў аповесці Пановай «Спадарожнікі»? На вечары Хрысціна Васільеўна была пры ўсіх узнагародах: ордэны Леніна і Працоўнага Чырвонага Сцяга, медалі.

Вось, аказваецца, якія яны, сціплыя тутэйшыя працаўніцы! Пасля такіх вечароў дзеці нібы занова адкрываюць для сябе бацькоў, якія паўстаюць перад імі выдатнымі патрыётамі, тварцамі гісторыі Радзімы. Ды і самі «імянінныцы» атрымліваюць у такія ўрачыстыя дні глыбокае маральнае задавальненне, новы запас энергіі для новых здзяйсненняў.

На «Зялёны агеньчык» работнікі рэзерва ідуць як на вялікае свята, рыхтуюцца да яго, стараюцца лепш выконваць свае сацыялістычныя абавязальствы па абслугоўванню пасажыраў. Тут жа рапартуюць пра паспяховасць у вячэрніх школах, завочных тэхнікумах і інстытутах. Толькі за два апошнія гады вячэрнюю школу закончылі больш 40 чалавек. І ў гэтым вялікай заслуга Наталлі Сергіенка. Яна здолела пераканаць людзей, што вучыцца ніколі не позна. І вынік, як кажуць, у на-яўнасці.

Дзе, з якой крыніцы папаўняе свае душэўныя сілы камуніст Сергіенка?

У размове з брыгадзірам поезда, старым членам партыі С. І. Чваньковым я пачуў адказ на гэтае пытанне.

— Наташа, — сказаў ён, — многае атрымала ў спадчыну ад свайго бацькі Івана Фёдаравіча Лысенкі. Вы не чулі пра яго?

— Як жа, чуў! Гэта той самы Лысенка, які ў 1905 годзе, будучы рабочым Гомельскага вагоннарамонтнага завода, арганізаваў крушэнне поезда на ўчастку Узда — Касцюкоўка! Тады спыніліся вайсковыя эшалоны, якія рваліся да паўстаўшай Масквы...

Карнікам удалося схапіць Лысенку. Ваенна-палявы суд прыгаварыў героя да пакарання смерцю, замяніў потым прыгавор пажыццёвай катаргай у «Аляксандраўскім цэнтэрале» ва Уладзівастоку. Вызваліла яго Кастрычніцкая рэвалюцыя. Незадоўга да Айчынай вайны Іван Фёдаравіч Лысенка памёр. Эстафету яго прыняла дачка Наталля. Яна скончыла чыгуначны тэхнікум. Потым, завочна, інстытут. Камуністы рэзерва два разы выбіралі яе сакратаром партбюро. Апошнія гады яна — старшыня мясцома.

...Цяпер я разумеў, з якіх вытокаў ідзе яе сіла, яе любоў да людзей.

А. ЮДАНАЎ

г. Гомель.

Малюшыцкая сярэдняя школа — адна з лепшых у Карэліцкім раёне. На гэтым здымку вы бачыце настаўніцу школы Веру Сяргееўну Гацкую (злева) і заслужаную настаўніцу БССР Ніну Мікалаеўну Зантовіч.
Фота А. Перахода (БЕЛТА).

ТАЛЕНТ ЯЕ— ДАБРАТА

Прафесія Лідзіі Пятроўны Радзіёнавай носіць ласкавую назву—няня. Яна абслугоўвае жаночы гардэроб Мінскага адкрытага басейна. Яна сярод вас, як чалавек вельмі патрэбны, вельмі добра-зачлівы, уважлівы і, што вельмі важна—не надакучлівы празмернай увагай. Яе ўвага, клопат, ласкавасць дзесьці ў такіх рамках, калі гэта вельмі натуральна, вельмі ад душы.

У басейн прыходзіць нямала людзей, якія бываюць нярэдкамі гасцямі на прыёмах ва ўрачоў,—нервовае стамленне, бяссонніца, пахуданне. Людзі прыходзяць за здароўем, за добрым сном і добрым апетытам. І як тут патрэбны ласкавае, уважлівае слова, і мяккасць, і парада!

Жыццё ў Лідзіі Пятроўны, як і ў многіх жанчын яе ўзросту, не з лёгкіх. У дзевятнаццаць год выйшла замуж. Пражыла

з мужам толькі паўтара года. У першую імперыялістычную пайшоў на фронт ды і загінуў. Лідзія Пятроўна асталася з малой дачкою. Трыццаць пяць гадоў працавала і з прафесарам у бальніцы, і з рыбакамі, і з воінамі. У час Айчынай вайны стаяла з ружжом, ахоўвала склад боепрыпасаў.

Калі назіраць за ўзаемаадносінамі Лідзіі Пятроўны з людзьмі, з якімі яна працуе, за яе размовамі, за яе парадзімі, увагай і клопатам, усё больш пераконваешся, што яна выхавацель, педагог, прытым цудоўны, таленавіты. Выхавалець ад прыроды. І не па штатнаму раскладу, а па душэўнай патрэбе.

У час нашай размовы ўвайшла ў гардэробную маладая стройная жанчына, весела прывіталася. Лідзія Пятроўна заўсміхалася.

— А-а, міленькая мая, нарэшце прыйшлі! Што ж гэта вас так доўга не было?

— Ды хварэла, Лідзія Пятроўна, во за здароўем да вас зноў.

— То давайце, ды плавайце больш, ды каб усё добра было.

— Будзем спадзявацца. Ну а вы як маецеся?..

Нават негаваркі чалавек з ёю разгаворыцца. І пра сям'ю, і пра блізкіх, і пра вельмі ж надзённы клопат. І потым пойдзе гэта павязь узаемнага клопату, узаема разумення. Такая ўжо ўся яна—адкрытая, шчырая душа, і людзі да яе з адкрытым сэрцам.

Аднойчы, прыбіраючы гардэробную, калі ўжо ўсе разышліся, у адной шафцы яна ўбачыла нечую вопратку.

— Божухна! Дзяўчыны няма! Во і вопратка, і боцікі стаяць! Можна стала дрэнна чалавеку? Недзе можна прысела, ці ляжыць, ці можа... не дай бог... Колькі тут гэтай вады, нібы ў возеры...

Размаўляючы сама з сабою, пабегла па бетаніраванаму краю басейна, пільна ўглядалася ў ваду. Змрочна, туман ад цёплай вады падываецца—што тут угледзіш!

Лідзія Пятроўна кінулася да трэнераў, якія яшчэ не пайшлі дадому. Падняла на ногі ўсіх, хто ў гэты час быў у басейне. І хто б падумаў! Дзяўчына сабе спакойненька сядзіць у лягушатніку (так завецца невялікі басейн для тых, хто толькі вучыцца плаваць) з нейкім хлопцам.

Прапясочылі яе ўсе гуртам. Адміністрацыйная мера ў такіх выпадках: праводзіць да дзвярэй басейна і сказаць: бывайце здаровы, больш мы вас не чакаем, бо вы нас не паважаеце. І што вы думаеце? Лідзія Пятроўна ўступілася:

— Маладая яшчэ, ды і першы раз з ёю такое, яна ж не хацела для нас нічога дрэннага. Мне думаецца, больш так яна не зробіць, бо сорамна ж будзе перад намі, старымі.

Адстаяла. Ходзіць дзяўчына дагэтуль у басейн і вельмі ўдзячна.

Забыўся хто часам шапачку для плавання, — усякае бывае, — не станеш плаваць зімою, часам пад снегам, з адкрытай галавой,—адразу да Лідзіі Пятроўны, яна вылучыць. І не ўздумае нейкім чынам матэрыяльна ёй аддзячыць—вы пакрыўдзіце харошага чалавека. Вось калі ўсмяшкай, ці добрым словам...

Набліжаецца лета. Адпачынак Лідзія Пятроўна заўсёды праводзіць у старэйшага брата, ля вады. З ім яна ловіць рыбу, ходзіць у лес, збірае грыбы і ягады. Заўсёды бадзёрая, заўсёды жыццярэдасная, з сэрцам, якое горнецца да людзей, да зямной прыгажосці—прыроды.

Г. ДЫМАВА

ЦІ ПРАЧНЕЦЦА РАЊІЦА?..

Расціслаў БЕНЗЯРУК

Косцік прывык, што вялікі белы певень Пеця кожнай раніцы пад акном выводзіў сваё «ку-ка-рэ-ку!»

Мама гаварыла:

— Уставай, сынку. Пеця ўжо раніцу разбудзіў.

І хлопчык верыў, што іхні белы певень будзіць раніцу і каб не ён, дык не было б ні дня, ні сонца.

Асабліва Косцік пачаў верыць у Пецеву сілу, калі аднойчы суседскі певень заглянуў да іх у двор і Пеця прагнаў яго, перамогшы ў бойцы.

Але раз хлопчык пачуў, як маці гаварыла, што певень

дарма зерне дзяўбе, трэба яго прадаць.

Косцік са слязьмі кінуўся да яе.

— Мамачка, няхай жыве наш Пеця! Ён жа раніцу будзіць!

— Я табе цукерак куплю, як прадам,—спрабавала ўгаварыць маці, але хлопчык стаяў на сваім:

— Не трэба мне цукерак! Нічога не трэба! Хай толькі Пеця жыве!

Але калі назаўтра Косцік прачнуўся, то ні мамы, ні пеўня Пеці дома не было. Маці вярнулася толькі пад вечар. Яна прывезла сыну цукерак у

залатых паперках. Але Косцік не захацеў іх браць і доўга сядзеў моўчкі, зашыўшыся ў куток. Нарэшце не вытрываў, падышоў да маці.

— Мама, а заўтра будзе раніца?

— Будзе. А чаму ж ёй не быць!

— А хто ж яе разбудзіць, калі няма Пеці? Яна ж сама не прачнецца!..

КЛЯНОВЫ ЛІСТОК

Міхась ДАНІЛЕНКА

Апавяданне

Мал. Ю. Пучынскага.

КАЛІ яны—стары і малы—падымаюцца ўгору, там, дзе ўецца вулачка паўз старую забытую царкву,—адразу відаць, які нездаляшчы дзед. Стары прыпыняецца на паўдарозе, цяжка дыхае, у грудзях яго хрыпіць. Тады хлопчык вялікімі спалоханымі вачыма глядзіць на старога, на яго парудзелую ад тытунёвага дыму бараду, на вочы, што слязяцца, на сіваю шчэць, якая густа выступіла на падбародку.

— Хвілінку, Сярожка. Перадых-

нуць трэба, мілок, мне,—аж стогне дзед.

Сярожа адыходзіць на крок ад старога і пераводзіць позірк на званіцу. Яе верх, падобны на зялёную цыбуліну, аблупіўся ад дажджоў і непагадзі. Вецер адагнуў абшыўку бляхі і час ад часу шоргае ёю. У галінах ліп, што растуць за царкоўнай агародай, тлумна крычаць вароны. Яны пералятаюць з галіны на галіну, а некаторыя нават садзяцца на шыры жалезных варот, на якіх вісіць на ржавым ланцугу замок.

— Тут некалі нас з Просяй вячалі. А перад тым—абручалі,—адкашляўшыся, раптам успамінае дзед.

— З якой Просяй?—не разумее Сярожа.

— З тваёй бабкай. Ефрасінняй. Ды куды табе? Ты яе не ведаеш.

Сярожа, вядома, не ведае бабулі Просі. Але маці вельмі ж часта расказвала яму, як некалі яна з яго бабуляй (а сваёй, значыць, свякрухай) ездзіла ў лес па грыбы, па ягады. Адтуль яны прывозілі то крамяных ба-

равікоў, то жоўтых арэхаў, то духмянай салодкай маліны.

— Абручалі як?—цікавіцца Сярожа.—Абручы давалі? Праўда ж?

Дзед неазначальна хмыкае і цяпер ужо сам здзіўлена глядзіць на ўнука, на яго бровы, што зрасліся над пераносем, і моўчкі праводзіць старэчымі рукамі па кіі—зверху ўніз. Гэтаму кію можа столькі гадоў, колькі Сярожавай маці Зоі. Ён адпаліраваны рукамі і аж блішчыць. Дзед вельмі беражэ кій. Барані божа, каб Сярожа яго ўзяў ды зацягнуў куды па сваёй блазнаце.

Дзед ачынаецца ад думак, пераводзіць позірк з царквы на ўнука і незадаволена гаворыць:

— Адкуль табе ведаць тое абручэнне? Ладна. Хай будзе па-твойму: абручы качалі.

Сярожа недаверліва глядзіць на дзеда. Нешта яму не верыцца, каб такі сур'ёзны чалавек, як яго дзед Тарас Іванавіч, быццам маленькі, качаў па царкве са сваёй Просяй абручы. Але ўнук сам сабе задаволена ўсміхаецца і крапае старога за рукаў:

— Ну, дзеду! Пайшлі.

Яны пацыху мінаюць завулак. Царква з агародай астаецца ззаду. Сюды глушэй далятае настырны крык варон. Тут па абодва бакі шырокай вуліцы, куды яны выйшлі, высацця новенькія шматпавярховыя дамы. Каля некаторых яшчэ бульдозерамі не зараўнялі пляцоўкі: наваселлі справілі зусім нядаўна. А ад вуліцы—зноў жа

туды, уніз—вядзе сцяжынка. Да блізкай Прыпяці. Рака выглядае з-за кустоў ланяку.

Сярожа з дзедам у бацькі былі ўжо раз. Але ўсё роўна хлопчык нізавошта сам не адшукаў бы той кватэры: дамы, як блізняты: аднолькава пафарбаваныя балконы, аднолькавыя шэрыя сцены, складзеныя з шырокіх пліт, аднолькавыя тэлевізійныя антэны абляпілі дахі.

Каля дома, у двары якога трохі большыя за Сярожу хлопцы ганяюць мяч, Тарас Іванавіч спыняецца і абпіраецца на кіёк. Хлопцы, як па камандзе, перастаюць бегаць за мячом і моўчкі глядзяць на дзеда і Сярожу.

— Ваш Павел сёння пральную машыну купіў!—крычыць старому цыбаты нястрыжаны хлапчук у памятых зялёных штанах.

— А адкуль ты, мілок, ведаеш што Павел—мой сын?—дзівіцца Тарас Іванавіч.

Ён выцірае хусцінкай слязу, што набегла ў вачыцы, і глядзіць на бойкага хлопца.

— Ведаю,—загадкава адказвае той.—Ідзіце. Ён дома.

Стары чамусьці ўздыхае і паціху тупае следам за Сярожам у першы пад'езд дома.

Яны падымаюцца на трэці паверх, і Тарас Іванавіч націскае кнопку званка. У кватэры нешта грукае, праходзіць некалькі хвілін, і дзверы адчыняе высокая жанчына ў квяцістым халаце. Яе строгія блакітныя вочы запытална глядзяць спачатку на Тараса Іванавіча, потым на Сярожу.

— Прабачце,—павітаўшыся, гаворыць стары.—Я—Паўлаў бацька. А гэта—Сярожа.

— Сярожа?—прытворна радасна ўскрыквае жанчына і працягвае руку, каб пагладзіць яго галаву.—Які ты вялікі! Заходзьце ж у кватэру.

Сярожа хмурыцца, уцягвае галаву ў плечы, і жанчына апускае руку і выпраўляе прыкоску.

— О, каго бачу!—крычыць з другога пакоя Сярожаў бацька і выбягае, выціраючы анучкай рукі. Ён, відаць, толькі што корпаўся ў дэталях матора ад матацыкла: на газеціне раскладзены розныя шасцяронкі, цыліндры, трубка. Але Сярожа адчувае: у бацькавым голасе нешта нечэсна, якая была, калі яны прыходзілі да яго ў госці ў першы раз. Ды і тое, што Павел запытална перакінуўся трывожным позіркам з жанчынай, не схавалася ад хлопчыка. Ён моўчкі адышоў ад парога і прыціснуўся да дзеда.

А Тарас Іванавіч зноў цяжка аддыхаецца: нават трэці паверх асіліць яму не так проста. Стары разглядае разабраны матор і ківае галавой.

— Усё перабіраеш?—гаворыць ён.—Мне тут у двары казалі: ты пральную машыну купіў?

Павел хмурыць густыя бровы і пацвярджае:

— Купіў. Вунь у ваннай стаіць. Трэба ж і Лене рукі аберагаць: яны ў яе не жалезныя.

Тарас Іванавіч пераводзіць позірк на Лену, на яе тонкія з манікюрам пальцы. Яна стаіць у кутку пакоя і запытална паглядае на Паўла.

— Што ж, правільна зрабіў,—пагаджаецца Тарас Іванавіч і дастае з

кішэні люльку. Лена папераджальна адчыняе фортку ў акне, але стары прыкурваць раздумвае. Ён ціха гледзіць шурпатай далонню ўнукаву галаву і аб нечым думае.

Паўлава Лена выкладае ў школе музыку. «Можа і трэба ёй берагчы свае рукі,—бач, якія далікатныя пальцы,—разважае стары.—Але ж не надумаўся купіць ты Зоі машыны, хоць і пражыў з ёю добрых пяць гадоў».

— Дык мо ў магазін паслаць?—пытаецца Павел.—Сядзем за стол ды перакусім чаго.

— Не, не трэба,—аднекваецца Тарас Іванавіч. І як толькі Лена выйшла за нейкай патрэбай у суседні пакой, ківае на Сярожу.—Нудзіцца. Вось і прыйшлося цягнуцца з другога канца горада. А так—з якой такой радасці за стол садзіцца. Сам ведаеш, якая мне па старасці ахвота—да цябе ў госці цягнуцца.

Тарас Іванавіч замаўкае. Пасівеўшы яго бровы насупліваюцца, рука моцна абшчаперыла кіёк. Мусіць, доўга прыйшлося ламаць яму свой гонар, нямала на адзіноце дум перадумаць, перш чым павёў да сына ўнука. З жонкай яго стары стараўся не сустракацца, дэманстратыўна не называў па імю. А каб ведаў, што застаўся ён дома, што будзе яна пакручвацца перад люстрам у гэтым сваім модным халаце, нізавошта не пайшоў бы з Сярожам у такую даль.

Некаторы час у кватэры пануе маўчанне. Павел, забыўшыся, усё выцірае анучкай рукі. У другім пакоі прытайлася Лена. Здаецца, чуваць, як часта яна там дышае—нечага чакае. Сярожа ціхенька дакранаецца да дзедавай калашыны і шэпча:

— Дзед, пойдзем.

— Куды вы пойдзеце?—усхопліваецца Павел і пачынае мітусіцца па кватэры.—У госці ж прыйшлі. Пасядзі, Сярожа. Зараз...—ён на хвіліну замяўся,—цёця Лена шакаладку табе купіць.

— Пойдзем, дзеду,—зноў ціха паўтарае Сярожа.

— Не прывык ён да шакаладак.—гаворыць Тарас Іванавіч і, крэкчучы, падымаецца з крэсла.—Так што і турбавацца не трэба...

Яны моўчкі тупаюць па прыступках лесвіцы—паперадзе малы, ззаду стары. У двары дзецюкі прадаўжаюць ганяць мяч. Яны захоплены гульнёй і не здзіўляюцца, што так хутка тыя вяртаюцца з гасцей.

Над горадам плывуць шэрыя хмары. Зрэдку выглядае бледны месяц, і калі глядзіш на яго, здаецца, не хмары, а месяц плыве, нырае ў хмарах. Вецер гоніць па тратуары скручанае ў трубочкі лісце. Яно шуршыць, быццам скардзіцца, што адарваў яго бязлітасны вецер ад дрэва і цяпер стаў такі небарака-лісцік бяздомнікам. Будзе з падскокам лятаць, пакуль не прыліпне дзе да паркана, не ляжа ў ямку. У галлі ліп нарэшце ўгаманіліся вароны, і цяпер, калі паўз царкву зноў ідуць дзед і ўнук, не чуваць іх прарэзлівага каркання. Тарас Іванавіч нешта мармыча сабе пад нос, часта спыняецца і паглядае на неба.

— Дзед, што ты там убачыў?—пытаецца Сярожа.

— Нічога, унучак. Скора зіма. А ў

цябе валёнак цёплых няма. Ды і рукавічкі новыя трэба справіць.

— Рукавічкі мама справіла,—адказвае Сярожа.—Яны ў маміным чамадане ляжаць.

— Справіла, кажаш?—ажыўляецца стары.—Ну, тады мароз табе не страшны.

Каля іхняга дома—пацямнелага ад часу, з прагнутым дахам—Тарас Іванавіч і Сярожа доўга выціраюць ногі. Тарас Іванавіч па-змоўніцку падміргвае Сярожу і марудзіць адчыняць дзверы. Па штакетніку, асцярожна перастаўляючы лапы, як які арыстакрат—хвост трубой, на грудзях белая манішка—прахаджаецца кот Васька. Сярожа маніць яго: «Кіс, кіс, кіс», але Васька не хоча саскокваць на халодную зямлю.

Нарэшце, дзед з унукам падымаюцца на ганак, яшчэ раз шоргаюць падэшвамі па рубчатых матрасіку і адчыняюць дзверы.

Зоя месіць у невяліччай дзяжы цеста. Рукавы яе байкавай кофты закасаны. Рукі праворна ўзбіваюць пухкае цеста. Залацісты кудзёрык валос выбіўся з-за ружовага вуха. Але жанчыне няма калі яго папраўляць: занята важнай работай. Тарас Іванавіч ведае, як моцна Зоя стамляецца на пошце, дзе яна працуе, як далёка ёй прыходзіцца ездзіць на работу, а вось—глядзі ж ты—надумала яшчэ рошчыну разводзіць.

— Навошта гэта ты?—нездаволена бурчыць Тарас Іванавіч і ставіць у куточак свой кій.—Прысела б, адпачыла. Набегалася ж, мусіць, за дзень, пакуль пошту разнясла.

— А я пірагі вам з Сярожам спяку,—весела гаворыць Зоя.—З капустай. Я і не помню, калі мы пірагі пяклі.

Яна нарэшце прыгладжвае голай рукой завіток і ўважлівым позіркам акідае Тараса Іванавіча і Сярожу. Бачыць іх вінаватыя постаці, і адразу патухае радасць у яе шэрых вачах, бездапаможна апускаюцца рукі. А вусны, як у малога дзіцяці, пакрыўджана ўздрыгваюць. Сын пераступае з нагі на нагу—на падлозе застаюцца мокрыя сляды.

— Глядзі, мама, што я табе прынес?—раптам гаворыць ён.

Сярожа працягвае перад сабой маленькую далоню. На ёй ляжыць чырвоны кляновы лісток. Ён не намнога большы Сярожавай далоні. «Дзіўна, дзе ён знайшоў такі прыгожы ліст?»—дзівіцца стары і доўга яго разглядае. Лісцік не пацямнеў ад халадоў. Ён яшчэ не крохкі і не ломіцца. Ён, здаецца, аж свеціцца ў хаце, як маленькая лямпачка. Маці таксама доўга разглядае, як якое дзіва, ліст, што прынес сын. Зморшчынка на яе лбе паступова разгладжваецца, у вачах пачынаюць скакаць жвавыя агеньчыкі.

— Ведаеце, што зробім? Адну маленькую булку спячом на гэтым лісціку. Няхай клёнам пахне.—І яе праворныя рукі яшчэ шпарчэй затанцавалі ў дзежцы.

Тарас Іванавіч ціха кранае Сярожу за рукаў і ківае ў далёкі кут пакоя. Там, каля канапы, стаяць новенькія валёнікі,—якраз па Сярожавай назе. Мусіць, чакаюць: вось-вось ён іх прымерае...

Ніна МАЦЯШ

Усмешка

Не, то не прывіднасць,
не манія,
Не абяцанка варажых:
Усмешка, як успышка магія,
Прарэзала паўцені душы.

Сарвалася, як зічка спелая,
Знянацку

у далоні мне, —
Узрушаная і няўмелая,
Гляджу-разглядваю яе.

Кладу глыбока ў сховы
памяці,
Каб зноў і знову спатайка,
Як трапяткую птушку-
збаўніцу,
Адчуць яе ў сваіх руках.

Бо, можа, каб не ўсмешка
гэтая,
Мне і дасюль было б
няўцям,
Што так натхняе веру
светлую
У сэнс і прыгажосць быцця.

Ты не аберагай мяне
Ад «лішніх»
перахвалыванняў,—
Нішто хай лепей не міне
Майго няўрымснага
пазнання.

Не пад шкляным прэць
каўпаком —
Шумець таполінкаю ў полі,
Дзе навалнічны неспакой,
Дзе й сонцу і вятрам
раздолле!
Праз лютаўскую каб пургу
Зноў молада цвісці вясною.
Я так змагу! Усё змагу!
Ты толькі будзь заўжды
са мною.

Нічыпар ПАРУКАЎ

Навучаю брата

Брат у школу мой не
ходзіць,
Без работы час праводзіць.
Як прыходжу я дахаты,
Гульні ў школу ладзім
з братам.

Навучаю брата дома
Перш буквар чытаць,
вядома,
І лічыць, і маляваць,
Песні новыя спяваць.

Я што ў школе вывучаю,
Дома з братам паўтараю...
Стаў цяпер мяне брат мой
Зваць настаўніцай сваёй.

ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Да 130-годдзя з дня
нараджэння

Бялінскі дзесьці зазначыў,
што даўгавечнасць здабыва-
юць толькі тыя выдатныя пісь-
меннікі, наватарская місія
якіх, нібы той марскі маяк,
асвятляе шлях да вяршынь
мастацкай творчасці новым
пакаленням паэтаў і празаікаў
новых часоў і эпох.
Так і Францішак Багушэвіч.
Ішлі гады. Расійскі пралета-

Новая мастацкая кіна-
карціна «Красная пло-
шча», створаная рэжысё-
рам Васілём Ардынскім
на кінастудыі «Масфільм»
па сцэнарыю Ю. Дунска-
га і В. Фрыда, прысвеча-
на адной з самых важ-
ных і хваляючых па-
дзей у гісторыі нашай
краіны — нараджэнню
Чырвонай Арміі, першым
чырвонаармейцам, якія
далі на Краснай плошчы
воінскую прысягу слу-
жыць свайму народу,
абараняць маладую Са-
вецкую дзяржаву. Гледа-
чы ўбачаць, як дэмаралі-
заваныя, азлобленыя сал-
даты былога грэнадзёр-
скага палка пачынаюць
усведамляць свой рэва-
люцыйны абавязак і да-
юць першы бой войскам
кайзера.

У ролі Уладзіміра Іль-
іча Леніна здымаўся ар-
тыст МХАТа С. Якаўлеў.
У іншых ролях заняты
В. Малявіна, С. Любшын,
В. Шалевіч, А. Куцэпаў,
С. Ніконенка.

Выпускаецца на экра-
ны рэспублікі новая ка-
ляровая кінастужка «Лю-
боў Яравая», пастаўленая
рэжысёрам Уладзімірам
Феціным на кінастудыі
«Ленфільм» па матывах

аднайменнай п'есы Кан-
станціна Транёва.

У галоўнай ролі зды-
малася папулярная кіна-
актрыса Людміла Чурсі-
на. Яе мужа — паручыка
Яравога іграе Васілій
Ланавы, у ролі камісара
Кошкіна — пісьменнік,
рэжысёр і акцёр Васілій
Шукшын, Кірыл Лаў-
роў выконвае ролю
Швандзі.

...У канцы чэрвеня
1941 года на нарадзе ў
штабе гітлераўскага вер-
махта звар'яцелы фюрэр
заявіў, што палавіна
узброеных сіл Германіі
павінна нанесці сакру-
шальны удар па Ленін-
граду, узяць яго і затым
выкарыстаць у якасці
плацдарма для нападу
на сталіцу Савецкага Са-
юза — Маскву. У гэты ж
дзень Гітлер запрасіў
сваіх генералаў і афіцэ-
раў на банкет, які адбу-
дзецца 21 ліпеня ў ле-
нінградскай гасцініцы
«Асторыя». Але фашы-
стам не давялося спра-
віць бал на берагах
Нявы. Савецкая Армія,
якая стойка адбівала на-
ціск фашысцкіх орд,
сама перайшла ў контр-
наступленне.

Аўтары новай шырока-

экранный мастацкай кі-
настужкі «Трайная пра-
верка» вытворчасці Рыж-
скай кінастудыі (сцэна-
рый Андрэя Данатава і
Асвальда Кубланава, па-
станоўка Алаіза Брэнка)
рашылі паказаць мужнюю
барацьбу савецкіх лю-
дзей з гітлераўскімі за-
хопнікамі ў своеасаблі-
вым аспекце — у паядын-
ку савецкіх разведчыкаў

Кадр з кінафільма «Красная
плошча».

рыят і працоўнае сялянства здзейснілі тры рэвалюцыі, у 1905 і 1917 гадах, здабылі дзяржаўную ўладу і ажыццявілі адвечную мару чалавецтва — сацыялістычнае грамадства...

А тым часам паэтычная творчасць роданачальніка крытычнага рэалізму ў беларускай літаратуры па-ранейшаму жыве паўнакроўным жыццём і не перастае хваляваць чытача жывым сацыяльным зместам, эмацыянальнай свежасцю і эстэтычным характам. Паэт заўсёды марыў, «каб ж тое слова ды людцоў з'яднала, каб на тое слова ворагаў не стала, каб людцы прызналі братоў ды братамі, дзяліліся б доляй і хлебам шматамі» («Праўда»).

Францішак Багушэвіч, кроў з крыві народжаны паэт, умеў ухапіць сваім праніклівым розумам гуманіста і крыштальна

сумленнага сялянскага дэмакрата дух эпохі, яе пякучыя патрэбы ў новым, сапраўды народным мастацтве — мастацтве крытычнага рэалізму і беззапаветнага служэння ўсім пакрыўджаным эксплуатацыяй і сацыяльнай несправядлівасцю. Трэба было пакласці, нарэшце, канец дваранска-буржуазнаму сентыменталізму ў літаратуры і рэакцыйнай фальсіфікацыі, аблыжнай ідэалізацыі быту паслярэфарменнага сялянства ў «ахоўніцкай» публіцыстыцы антынародных абаронцаў самаўладства. Трэба было на поўны голас сказаць прыкроў праўду працоўнага мужыка, які і пасля «рэформы» 1861 года застаўся, паводле вядомага азначэння Ул. І. Леніна, «падатковым быдлам», да канца не вызваліўся ад згубных рэштак прыгонніцтва, цемры і забітасці.

Але гэта яшчэ не ўсё.

Францішак Багушэвіч самім сацыяльным лёсам і зайздросным паэтычным талентам вестуна новых ідэйна-эстэтычных павеваў эпохі быў закліканы не толькі пракласці новыя шляхі ў беларускай літаратуры, але і выхаваць надзейную плеяду сваіх паслядоўнікаў — энтузіястаў крытычнага рэалізму і змагароў за лепшую, шчасную долю працоўнага людку. І такія энтузіясты з'явіліся ў другой палове XIX стагоддзя. Францішак Багушэвіч мог толькі шчыра радавацца творчаму ўзлёту Янкі Лучыны, Фелікса Тапчэўскага, Адама Гурыновіча, Марыі Косіч, нарэшце, старэйшага з іх, Дуніна-Марцінкевіча. Рэалістычная драма Дуніна-Марцінкевіча «Залёты» знаменавала круты паварот пісьменніка ад сентыменталізму да крытычнага рэалізму — строга аб'ектыўнага асэнсавання пасляпрыгонніцкай рэчаіснасці і асуджэння яе на злом і небыццё.

Збыліся радасныя мары паэта. Яго наватарскія па сваёй паэтычнай плыні і рэвалюцый-

на-дэмакратычнай накіраванасці кнігі вершаў «Дудка беларуская» (Кракаў, 1891) і «Смык беларускі» (Пазнань, 1894) адкрылі новую старонку ў гісторыі беларускага прыгожага пісьменства другой паловы XIX стагоддзя: як і на Украіне, з'явілася, нарэшце, і на Беларусі пад жывавым уплывам Някрасава і Шаўчэнкі нацыянальна-рэалістычная літаратура — літаратура народнасці і крытычнага рэалізму. Сацыяльная праграма яе, абнародаваная паэтам у вершы «Мая дудка», заключалася ў арганічным спалучэнні аб'ектыўнага адлюстравання тыповых з'яў рэчаіснасці з крытычным іх асэнсаваннем і вынясеннем гістарычнага прысуду паслярэфарменнаму жыццю, не сумяшчальнаму з ідэаламі народнай свабоды.

Аўтар «Дудкі беларускай» ішоў яшчэ далей у сваіх ідэйна-эстэтычных поглядах на літаратуру і бачыў у паэзіі яе вышэйшую функцыю — арганізуючую ролю. Ён стаў за пазіцыю антыўнага дзеяння, наступальны дух якой пранікаў бы да самага дна народнай свядомасці. Але дзеля гэтага трэба ўмець так спяваць, «каб скакалі горы, як хвалі на моры... Каб вот як скакалі! Каб аж пыл курыўся, каб свет заваліўся, ды ўсё круціўся» («Мая дудка»).

Часамі паэта агортаў жаль і смутак перад абывацкай і пасіўнасцю сялянскіх мас, што, здавалася, быццам бы змірыліся са сваёй «горкай доляй-нядоляй» і «скаціннай апекай» панноў. Тады песня яго «як гром грывела», бо надыйшоў час, кажаў ён, калі шматпакутны народ павінен, нарэшце, усвядоміць свае сілы, сваю магутнасць, павінен зразумець, што ён, кармілец грамадства, усё можа, на ўсё здольны. Францішак Багушэвіч быў зачараваны гэтай народнай усемагутнасцю, паюнацку закаханы ў яе: «З камаровы нос сякерку сцісне, крэкне, замахае, зробі пушчу,

як талерку, свет дравамі закідае! А ў хаце звярнуць страву пашчапае стару лаву» («Дурны мужык, як варона»).

Шчырай любоўю да працоўнага людку, жалем і скрухай, навяянай яго цяжкім, пакутніцкім лёсам, спароджанам вось гэтай глыбока спачувальнай паэтычнай тырада песняра: «Ці ж не дурань мужык гэта: арэ, сее ўсё лета, а як прыдуцца дажынкі, няма збожжа ні асьмінкі, а даждаўшы на каляды, мужыкі мякіны рады».

Тут лішнім быў бы які б там ні было аўтарскі заклік ці рэвалюцыйны лозунг. Тут сама ідэйна-мастацкая фактура верша кліча мужыка «да тапара і вілаў» супраць панноў-багацеляў, што «шалеюць ад тлушчу», набытага крывавым мужыцкім мазалём. І як тут не крычаць? «Эх, скручу я дудку! Такое зайграю, што ўсім будзе чутка ад краю да краю».

Ведака-сяляніна прыгнятаў не толькі пан і ліхвар. З яго, бяспраўнага, здэкваўся «ахоўнік парадку» і судовы кручкатворца. «Мяне ж, чалавека, — скардзіцца Багушэвічаў селянін, — збілі, як хацелі, і дабро мне гіне, і няма апекі нада мною ніякай. З гэтай апекі і нас з'ядуць свінні, ці мусім зрабіцца нуслівай сабакай» («Як праўду шукаць»).

Гэта быў ужо класавы лозунг мужыка, гатовага паўстаць супраць сацыяльнай несправядлівасці.

Так, як бачым, пакрысе выкрышталізавалася, адлюстраваная паэтам, грамадская свядомасць заняволеных царызмам народных мас.

Гістарычная заслуга Францішка Багушэвіча ў тым і заключаецца, што ён з'яўляецца натхніцелем і роданачальнікам літаратуры для народа і аб народзе. У гэтым яго неўвядальная слава і гордасць народа, якому паэт-дэмакрат аддаў увесь жар свайго палымнага сэрца і светлы розум гуманіста-мысліцеля.

Сцяпан МАЙХРОВІЧ

Кадр з кінафільма «Любоў Яравая».

з гітлераўскай ваеннай разведкай. У мастацкую тканіну фільма арганічна ўпісваецца хроніка ваенных год.

Галоўныя ролі выконваюць Ігар Ледагораў, Гурген Танунц, Вія Артмане, Дзідра Рытэнбергс, Ігар Уладзіміраў.

...

Шмат вяслых хвілін прынясе глядачам каларовая малдаўская лірычная кінакамеда «Вяселле ў Палацы». Аўтары сцэнарыя Канстанцін Кодра і Георгій Маларчук, рэжысёр-пастаноўшчык Улад Іовіцэ.

Славалюбны старшыня калгаса Мацой першы ў акрузе заканчвае будаўніцтва калгаснага Палаца шлюбаў. Адкрыццё Палаца пагражае стаць сур'ёзнай падзеяй — рэспубліканскае тэлебачанне прысвяціла яму сваю перадачу. Першае вяселле ў новым Палацы, на думку Мацоя, павінна быць «на ўзроўні». Ён ужо заручыўся згодай перадавай птушніцы Ліны Чырэш на шлюб з перадавым лесніком Маноле Тоадэрам (між іншым, пляменнікам Мацоя), які жыве дзесьці на поўначы Малдавіі. Праў-

да, сама Ліна не сустракалася з жаніхом з таго часу, як скончыла сельгастэхнікум, дзе яны разам вучыліся. Праўда яшчэ і тое, што да ўсёй гэтай палацавай гісторыі быў у Ліны хлопец Мацей — думскі майстар у раённым Доме мадэлей, толькі ўжо вельмі ён шалапутны, несур'ёзны... І толькі цяпер, калі яна іменна да яго прыйшла загадаць вясельную суценку, хлопец спахапіўся. Усведамленне таго, што ён траціць назаўсёды Ліну, прымушае Мацея пайсці на адважны ўчынак...

У галоўных ролях Міхаіл Чабану, Марыя Банан, Ала Сцяпанчанка, Юліян Флора.

...

Імя рэжысёра Рамана Ціхамірава добра знаёма кінагледцам. Яго фільмы «Яўгеній Анегін», «Пікавая дама», «Прыгонная актрыса», «У свеце танца» і іншыя заваявалі папулярнасць, ідуць у многіх краінах свету.

Новая работа рэжысёра — каларовая шырокаэкранная мастацкая кінастужка «Князь Ігар» вытворчасці кінастудыі «Ленфільм». Натурныя

Кадр з кінафільма «Князь Ігар».

здымкі карціны ішлі на Украіне, дзе быў пабудаваны старажытны Пуціўль, а таксама ў Бураціі і Закарпацці. Сцэны палавецкіх танцаў здымаліся ў стэпавых раёнах Крыма.

У галоўных ролях заняты маладыя акцёры Н. Пашэнная (Яраслаўна) і Б. Хмяльніцкі (князь Ігар).

Р. КАПЛЯ

Заслужаны трэнер БССР Галіна Шаўчэнка (другая злева) са сваімі выхаванцамі.
Фота Р. Церахава.

русі Галіну Кірылаўну Шаўчэнка выклікалі ў Маскву.

— Ёсць думка, — сказалі ёй, — назначыць вас трэнерам зборнай маладзёжнай каманды краіны. У яе склад уключаны і вашы вучаніцы Савачкіна і Шамакова.

Гэтая прапанова для Галіны Кірылаўны — як снег сярэд лета. Яшчэ не забылася, як некалькі гадоў назад яе назначылі трэнерам валебольнай каманды майстроў у Мінску. У той час валебол у Беларусі перажываў крызіс станаўлення. Няўдач было больш, чым поспехаў. А яна згадзілася. Сяброўкі здзіўляліся:

— Галка, ты звар'яцела. Яшчэ ўчора з гэтымі дзяўчатамі сама гуляла, і раптам да іх трэнерам. Нічога не будзе!

Чаму не будзе? Сваіх сябровак па камандзе яна любіла, і, здаецца, ёй адказвалі ўзаемнасцю. Цяжка? Што-што, а цяжкасці Галіне добра знаёмы. Калі з Каўнаскага інстытута фізкультуры перавялася ў Беларускі, зазнала нягод. І хоць з дзяцінства яна не была прывучана да дастатку, усё ж было цяжка. На дапамогу прыйшлі сяброўкі па камандзе — Наіля Тухватуліна, Раіса Шахторына, Ала Васільева. І

будзе верна служыць спорту. Ну, а валебол? Гэта — спорт, і да яго адносяцца ўсе пералічаныя эпітэты. І яшчэ: валебол — гульня калектыўная, яна выпрацоўвае дружбу, пачуццё локця, вернасць. Калі папросіце Галіну Кірылаўну раскажа пра валебол, яна скажа пра яго яшчэ шмат добрага: і тое, што ён не церпіць лянівых, тугадумаў, што ён вылечвае эгаізм, фальш, што ён выпрацоўвае такія якасці, як каардынацыя рухаў, імгненная рэакцыя, вострае мысленне. Не, яна любіць спорт, і гэтая любоў на ўсё жыццё. Вось чаму яна стала трэнерам.

Ночы напалёт завучвала яна напамяць канспекты кожнай трэніроўкі, «планавала» кожнае слова, якое хацела сказаць сваім былым сяброўкам, а цяпер вучаніцам. Трэніравала і гуляла ў камандзе сама. І сяброўкі паважалі яе за сур'ёзнасць, удумлівасць адносіны да работы, за чалавечнасць і, вядома, за працавітасць. Яна вучылася ў вядучых трэнераў краіны, ад кожнага брала тое, што лічыла патрэбным для сябе, для каманды.

І вось валебалісткі «Спартак» прымусілі загаварыць пра сябе. Друк адзначаў, што мінчанкі гуляюць у прагрэсіўным стылі. У 1965 годзе каманда ўвайшла ў вышэйшую лігу

П Р Ы З В А Н Н Е

Дзяцінства Галіны Кірылаўны прайшло ў суровыя гады фашысцкай акупацыі, калі ў сям'і не было бацькі. Маці, Ніна Максімаўна, была занята клопатамі пра кавалак хлеба для сваіх шасцярых дзяўчынак. Дом, у якім жыла сям'я Шаўчэнак, быў разбураны ў першы дзень вайны. Маленькая Галя вельмі рана стала дарослай.

Вучылася яна добра. Асабліва захаплялася матэматыкай і фізікай. Ніна Максімаўна часта задавала мужу, які вярнуўся з фронту, адно і тое ж пытанне:

— Галя вельмі здольная. Настаўнікі хваляць. У які ж інстытут ёй паступаць?

— Няхай вучыцца, там відаць будзе, — адказваў Кірыл Арцёмавіч.

Удар быў нанесены нечакана. Нанесены тады, калі Галіна паспяхова здала экзамены за

першы курс хімічнага факультэта Вільнюскага ўніверсітэта, калі бацькі ўжо былі ўпэўнены, што іх мара збываецца.

— Я не хачу больш вучыцца на хімфаку, — заявіла Галіна, вярнуўшыся дадому. — Паеду ў Каўнас, у інстытут фізкультуры.

У доме пачаўся перапалох. З Вільнюса (тут пасля вайны жыла сям'я Шаўчэнак) у Віцебск паляцела тэлеграма: бацькі тэрмінова выклікалі старэйшую дачку Зінаіду, самую аўтарытэтную ў сям'і. Але гэтыя меры нічога не далі.

— Можаш ехаць куды хочаш, але дапамогі ад мяне не чакай, — рашуча заявіў бацька.

Калі Галя ад'язджала ў Каўнас, маці тайком ад усіх сунула ёй 20 рублёў. Матчына сэрца доўга не гневаецца.

Так нечакана і крута змяніўся лёс дзяўчыны...

...Заслужанага трэнера Бела-

яшчэ — маладосць і характар. Ніцц Галіна не ўмела. А ў дапамозе сябровак не памылілася.

Цяпер, калі ў Галіны Кірылаўны пытаюць, чаму яна стала трэнерам, адказвае з усмешкай: не ведаю, відаць, праз глупства.

Але гэта жарты. Яна любіць спорт і пераконана, што спорт — справа сур'ёзная. Чалавек павінен быць валявым і моцным, інакш ён не здолее выконваць сваю функцыю — будаваць жыццё. Спорт памагае яму ў гэтым. Чалавек павінен быць прыгожым і па свайму падабенству рабіць гэтае жыццё. Быць прыгожым памагае спорт. Каб жыццё было прыгажэйшым, чалавек павінен быць працавітым, настойлівым у дасягненні мэты. Гэтыя якасці з поспехам выпрацоўвае спорт. Значыць, спорт служыць ідэалам нашай дзяржавы, і Галіна

валебольных дружных краіны, а праз два гады заняла чацвёртае месца на Спартакіядзе народаў СССР і трэцяе месца ў зімовым першынстве краіны. Каля дваццаці выхаванак Галіны Шаўчэнка атрымалі ганаровае званне майстроў спорту.

Калі б толькі трэніраваць, праводзіць заняткі! Гэта цяпер не з'яўляецца цяжкасцю. Ёсць у працы педагога рэчы больш складаныя: у калектыве больш дваццаці чалавек і столькі ж характараў. Як знайсці падыход да кожнага з іх?

На чэмпіянаце краіны ў Ленінградзе спецыялісты валебола звярнулі ўвагу на юную спартаўку з Мінска Лілію Літвіновіч. Журналісты пісалі пра яе як пра ўзыходзячую валебольную зорку. І толькі Шаўчэнка ведала, як цяжка выходзіць гэтую «зорку». Непастаянства характару, эксцэнтрычнасць, узбаламучанасць — вось

што было ўласціва Лілі. Вучыцца яна не хацела. Галіна Кірылаўна праводзіла з ёй разам дні і ночы. Яна рыхтуе яе ў інстытут фізкультуры, і Ліля здае ўступныя экзамены. Трэнер бегае па ўстановах і прадпрыемствах і ўладкоўвае Лілю на работу. І раптам Ліля пакідае каманду, інстытут і работу. Яна едзе ў іншы горад, дзе ёй абяцаюць «залатыя горы», няхай толькі гуляе ў камандзе гэтага горада (такое, на жаль, у спорце яшчэ бывае). Удар Галіне Кірылаўне быў нанесен вельмі балючы. Доўгі час яна была нібы ў тумане. Дзе яна зрабіла памылку? Не ведала, але адчувала, што вінавата сама.

Напярэдадні Новага года з Варашылаўграда прыйшло пісьмо.

«Любая Галіна Кірылаўна! Шчыра, сардэчна віншую Вас з Новым годам. Шчасця Вам вялікага, вялікага. Даруйце мне. Я засталася тая самая, што і была, толькі яшчэ больш люблю Вас. Якая я дурная. Як пакрыўдзіла Вас. Я стала мамай і цяпер разумею, як цяжка ёю быць. Вы для мяне былі і засталіся мамай. Даруйце. Абдымаю і цалую, Ліля».

Слёзы, выплаканыя ў навагодняю ноч, змылі і туман, які ахутваў увесь гэты час Галіну Кірылаўну, і сумненні. Цяпер яна ведае: усё было правільна, Ліля засталася ранейшая — ласкавая і крышку ўзбаламучаная. Настаўнік дараваў вучаніцы.

Гэты эпізод — самы цяжкі з перажытых. Галіна Кірылаўна ўсё роўна любіла сваіх дзяўчат і заўсёды памагала ім. Наташа Мацулевіч, Валя Трахіменка выдатна закончылі інстытут і паехалі на работу. Рэгулярна пішуць. Ніхто не забывае сваю маладую «маму».

Казань. Мінчанкі пачалі размінку перад чарговай калян-дарнай гульні чэмпіянату. І раптам цераз усю залу бяжыць з усмешлівым тварам дзяўчына, кідаецца з абдымкамі да трэнера мінчанак. Ксанка! Ну, вядома, яе Ксана Прахарэнка. Закончыла ў Мінску тэхнікум, цяпер працуе ў Казані. Колькі ж гарадоў у краіне, дзе жы-вуць яе «дзеці»?

Цяпер калектыў валеббалі-стак «Спартак» перажывае чарговы перыяд змены пакаленняў. Гэта цяжкі час для каманды. Але Галіна Кірылаўна верыць, што хутка зноў спартаўкі набудуць ранейшую сілу. У гэтым ёй памогуць яе сяброўкі Наіля Тухватуліна, Іра Пятрова. І, вядома ж, іншыя трэнеры: Валянціна Буракоўская з Гомеля, Франц Акуліч з Мінска і іншыя, хто даваў у калектыў «Спартак» свежыя сілы.

Д. БОЛДЫРАЎ

ВУЧЫЦЕ МАЛОЕ ЧЫТАЦЬ

— Сашачка, чытай па літарах.

— Мы-а-мы-а...

— А цяпер разам. Што атрымалася?

— Мыамаы.

— Ну дзе ж тут літара «ы»? У голасе Ірыны Васільеўны чуваць стрыманае раздражненне.

У размову ўстрэла бабуля:

— І што ты не даеш спакою дзіцяці? Яму ж шасці год няма. Яшчэ вар'ятам вырасце. Пойдзе ў школу, там навучаць...

Бабуля ідзе ў кухню, адтуль чуваць яе незадаволеннае бурчэнне.

Я міжвольны сведка гэтай сцэны. Ірына Васільеўна шукае ў мяне падтрымкі, гаворыць гучна, каб чула бабуля:

— Міхаіл Рыгоравіч, ваша Галачка ўжо чытае, праўда?

— Праўда.

— Але ж ёй яшчэ і пяці год няма!

Бабуля зараз жа адгукаецца: — І навошта дзяцей мучыць... У школе паспеюць... Невядома, што далей будзе...

Што будзе далей... Колькі разоў мне даводзілася чуць, што, вось дзіця перавучылася, таму і захварэла, або што ў дзяцінстве вельмі шмат чытала і таму звар'яцела. Можна зразумець, адкуль гэтыя забавоны: мала хто знаёмы з псіхіятрыяй, з прычынамі псіхічных захворванняў; усялякае навучанне — разумовая дзейнасць, вось і здаецца, што калі «перагрузіць» мозг, то ён не вытрымае. Дарослыя па сабе ведаюць, што ад празмернай разумовай нагрузкі пачынае балець галава; ва ўсіх папулярных часопісах разумовую дзейнасць чамусьці ставяць у сувязь з неўрозамі, гіпертаніяй, хваробай, інфарктам міякарда...

А ўсё гэта зусім неабгрунтавана. Наадварот, дзіця трэба

навучаць як мага раней. Каб навучанне садзейнічала развіццю, яно павінна апыраджаць развіццё дзіцяці.

Вядома, пакуль дзіця не навучылася хадзіць, бегаць яго не навучыш. Для любой дзейнасці неабходна перш за ўсё спеласць пэўнай нервовай структуры. Але ва ўзросце пяці-шасці год амаль любое дзіця можа навучыцца чытаць. У 7—8 год гэта нават цяжэй. Што датычыць неўрозаў і іншых хвароб, то яны ўзнікаюць не столькі ад разумовай дзейнасці, колькі ад розных канфліктных сітуацый, ад невырашальных для нас па тых ці іншых прычынах супярэчнасцей.

Ды і наогул думка, што мы «перагружаем» дзіця, рана пачынаючы навучанне, памылковая. Ніхто не стане адмаўляць, што раннія заняткі фізічнай культурай карысныя. Дзіця яшчэ не ходзіць, а ўжо ўрачы раяць, каб з ім праводзілі пасіўную фізічную зарадку, размінку. Гэта трэніруе мышцы, сардэчна-сасудзістую сістэму. Але ж мозг таксама трэба трэніраваць!

А як быць са школай? Ці праўда, што дзіцяці, якое прыходзіць у школу падрыхтаваным, будзе нецікава? Што яно вырасце гультаём? Не, няпраўда. Настаўнікі вам скажуць, што ў большасці выпадкаў такія дзеці да канца школы добра паспяваюць. Ім лягчэй засваіваць іншыя прадметы — больш часу застаецца на іх падрыхтоўку. У гэтых дзяцей застаецца час і для грамадскай дзейнасці, і для спорту. А вось непадрыхтаваныя дзеці сустракаюцца з непаспелай нагрузкай, тут вось і ўзнікаюць супярэчнасці, якія прыводзяць да ператамлення, да дзіцячых неўрозаў і, у канчатковым ліку, да дрэннай паспяховасці.

А як жа «мыамаы»? Можна і

сапраўды Сашу рана вучыць чытаць?

Не, не рана, калі ён ведае літары. Уся справа ў метадыцы навучання. Карцінкі, буквары, кубікі памагаюць дзіцяці запамінаць літары. А потым яны толькі замінаюць, адцягваюць увагу. Дзіця «чытае» не літары, а карцінкі. Гэта першае. Другое: мы ж не вучым дзіця размаўляць «па літарах»; навошта «па літарах» вучыць чытаць? Гэта ненатуральна, значыць — цяжэй. Я даю Ірыне Васільеўне практычную раду:

— Вазьміце чысты аркуш паперы і пішыце на ім друкаванымі літарамі. Няхай Саша запамінае напісанне адрозна цэлага слова — мама, тата, дзед, баба, нос... Калі ён запамінае некалькі слоў, навучыцца пазнаваць іх, пішыце яму склады, няхай ён і іх запамінае: на, ні, не... Ні ў якім разе не «мыа», а адрозна разам: «на». Затым — па, пу, пі, пы... та, ты, ту... І праз некалькі заняткаў вы ўбачыце, што дзіця само прачытае: ра, ру, рэ... А затым прачытае і такія словы, як рука, нага... Цяпер можна ўзяць і азбуку, Саша ўжо не будзе арыентавацца на карцінкі.

І яшчэ дзве практычныя рады... Дзіця лягчэй навучыць, калі навучанне будзе праходзіць у гульні... Няхай гэта будзе «гульня ў школу», або ў лато, або ў яшчэ што-небудзь.

І цяпер вельмі важнае — час заняткаў. Адно дзіця можа «вучыць» 20 мінут, другое — мінуту. Вы лёгка вызначыце, калі трэба канчаць заняткі: дзіця пачало «выдумляць», не глядзіць на напісанае... Не хвалюйцеся, калі адцягваць увагу яно пачало праз трыццаць секунд, — спыняйце заняткі. Варніцеся да іх праз гадзіну — яшчэ 30 секунд... І радуйцеся кожнаму поспеху дзіцяці, гэта радасць перадасца яму, бо кожны поспех радуе і яго...

М. АЛІН,
урач-псіхіятр.

(Пачатак гл. на 2-й стар. вокладкі).

Як і належыць прывіляванаму класу, савецкія дзеці атрымліваюць ад дзяржавы ўсё лепшае — яслі, сады, школы, палацы, стадыёны, санаторыі. Для дзяцей адкрыта 27 спецыяльных санаторыяў, дзе штогод адпачываюць і папраўляюць сваё здароўе многія дзяўчынкі і хлопчыкі. А ў летнія месяцы звыш паўтары тысячы піянерскіх лагераў адкрываюцца ў самых маляўнічых месцах рэспублікі. У іх адпачываюць дзесяткі тысяч школьнікаў. Хочацца назваць яшчэ некалькі лічбаў. У нашай рэспубліцы каля 300 тысяч дзяцей наведваюць дзіцячыя сады і яслі.

Нам, савецкім людзям, прывычна, што дзеці ў яслях і садах акружаны ўвагай, клопатамі. Нам прывычна, што каля двух мільёнаў школьнікаў штогод садзіцца за парты ў школах. У рэспубліцы працуюць 12.394 школы, дзе дзяцей навучаюць звыш 100 тысяч педагогаў.

Дзеці — прадаўжальнікі нашых спраў, будаўнікі новага свету. Усё лепшае — дзецям! Няхай заўсёды ім свеціць сонца!

Калектыўная творчасць.
Фота Ул. Вяхоткі.

ДЗЕЦЯМ — СОНЦА

СОРАМНА АБО ЦЯЖКА?

Дзесьці ў сваім горадзе або пасёлку, у сваіх акалічнасцях жыве і думае пра жыццё чалавек. І на падставе свайго вопыту прыходзіць да сваіх, для яго зразумелых і неабвержных вывадаў. А ў іншым месцы, у іншых акалічнасцях іншы чалавек усім сваім жыццём абвяргае і гэтыя вывады, і гэтую ўпэўненасць.

Так сутыкнуліся гэтыя два пісьмы. Адно прыйшло з... але гэта няважна.

Ёй дваццаць год. Жыццё з самага пачатку не ўдалося: дзяцінства, у якім дзіцячы дом быў промнем святла, ранні шлюб і праз паўгода развод, таму што ў мужа выявіліся яшчэ тры жонкі ў розных гарадах, распач, нянавісць і, нарэшце, каханне. Узаемнае. Без гучных слоў і клятваў. І без... гарантый. Вось пісьмо:

«Я павінна стаць маці. Праўда, яшчэ не позна пазбегнуць гэтага. Але я не магу. Я вельмі хачу дзіця: яно ж будзе адзіным блізкім мне чалавекам. Уся мая любоў будзе яму, я гэта адчуваю і ведаю. Але ў той жа час баюся за яго. Па-першае, яшчэ не нарадзіўшыся, яно пазбаўлена бацькі, які нават не ведае пра яго. Ды і не даведаецца...

Разумею, будзе цяжка матэрыяльна. Але гэта яшчэ не ўсё. Ці здолею я выхаваць яго? А галоўнае, ці зразумее яно мяне, калі падрасце? Ці будзе павяжаць мяне, калі даведаецца праўду? А ашукваць таксама нельга. Думаю выехаць адсюль: хоць дзіця і не ганьба, але ж тут лічаць інакш, гарадок наш

маленькі, усе адзін аднаго ведаюць. А маё дзіця незаконнае, хіба не так? А каханне? У такіх выпадках людзі яго не бачаць, а бачаць толькі распусту. Але гэта глупства, каханне ёсць і будзе».

Другое пісьмо. Яно доўгае і вельмі зняважлівае і заканчваецца такімі словамі: «А з жанчынай, якая мае дзіцей без мужа, мне і размаўляць агідна!»

Так сутыкнуліся лоб у лоб дзве жыццёвыя пазіцыі. Адна — няўпэўненасць адзінокага чалавека, які абвострана адчувае сваю велізарную адказнасць, другая — пагарда да ўсіх, хто не ўкладваецца ў прывычныя, правільныя рамкі.

Што ж, пагарда да бязмужнай маці — пачуццё не новае. Толькі дзеве Марыі чалавецтва даравала незаконнага сына. Да простых смертных яно строгае.

Я ведаю адну цудоўную жанчыну. У семнаццаць год яна была сувязісткай пад Ленінградам, у васемнаццаць яе цяжка параніла і кантузіла, у дзевятнаццаць яе дэмабілізавалі. Яна ўзнагароджана некалькімі ордэнамі. У дваццаць год яна стала маці. Маці, але не жонкай. Так атрымалася. Яна была добрая маці. Сын яе рос у цяпле і ў догляде: яго мама працавала ў дзве змены, каб хлопчык не ведаў нястачы. Дзіця вырасла, скончыла інстытут, ажанілася. І перастала бываць у маці: яго маладая жонка лічыць, што сорамна падтрымліваць адносіны з жанчынай, якая не мае мужа, маўляў, які гэта прыклад для іх гадавалай дачкі! Вось якая гісторыя.

Але ёсць і іншая. У Мінскі дом дзіцяці прывезлі трох нованароджаных, якіх іхнія мамы, усе тры — студэнткі, адмовіліся прызнаць, кінулі, як пабочны прадукт кахання.

Але справа не ў выпадках, а ў самой праблеме. А праблема — бязмужнае мацярынства — сур'ёзнае за ўсякія выпадкі.

Гісторыя сям'і за многія стагоддзі складалася так, што сям'я трымалася двума дарослымі. Нават у птушак і звяроў гэта прынята — адзін лятае або шнырыць па лясх, шукае корму, другі выседжвае, саграе, ахоўвае. Гэта натуральна. І, я думаю, ні адна жанчына свядома, па нейкай сапсаванасці, якую ў ёй яўна падазраюць многія, не рвецца да таго, каб адной гадаваць дзіця. Але так здараецца. Здараецца, што ў самы адказны момант свайго жыцця жанчына астаецца адна.

Калі наогул цяжка быць маці, то хто вымерыць самаадданасць адзінокай маці? І справа не толькі ў тым, што ад плеткароў не абаронішся, і не толькі ў тым, як адказаць на пытанне дзіцяці: чаму ў мяне няма таты? Цяжкасць у іншым.

Тут трэба агаварыцца. Я пішу не ў абарону свабоднага, бесклапотнага пыхання, якім бравіруюць некаторыя сучасныя дзяўчаты. Я не збіраюся абмяр-

коўваць пытанне, ці мае права дзяўчына слізгаць па жыцці, не думаючы пра вынікі. Не збіраюся, бо тут няма пытання, тут усё ясна: не мае, не павінна. Аднолькавыя правы ў грамадскім і эканамічным жыцці не даюць права (дарэчы, не толькі дзяўчатам, але і юнакам) на бесшабашную неразборлівасць у сувязях.

Але давайце дамовімся: наяўнасць п'яных усё-такі не з'яўляецца сведчаннем пагалоўнага п'янства, так і наяўнасць дзяўчат дрэнных паводзін не сведчыць аб разбэшчанасці ўсіх дзяўчат. І асабліва сумна, калі адносіны да такіх дзяўчат механічна пераносацца на жанчыну, якая адна гадуе дзіця. А гэта зусім розныя з'явы.

Бывае, вядома, і так. Народзіць жанчына дзіця, даўдзе яго да кругласучасных ясляў, а там з ясляў — у сад, потым у інтэрнат. І гэты шлях магчымы: калі маці адна, выгадаваць дзіця цяжка. Але некаторыя жанчыны, уладкаваўшы сына ў гэты дзяржаўны сектар выхавання, здымаюць з сябе ўсе клопаты і толькі ў выпадку поспехаў сына ганарацца: мой! А самі працягваюць — справа маладая — свабоднае жыццё. Бывае і так (і ў замужніх таксама бывае!). Але ў такой жанчыне маці не прачнулася. Бо само паняцце «свабодны» да маці, да яе свядомасці проста не пасуе. Маці тым і адрозніваецца ад усякага іншага чалавека, што яна не свабодная. Яна ўся падначалена сваёй любові да дзіцяці. Яна не свабодная ад турбот, ад клопатаў, ад абавязкаў, ад непрыемнасцей, пра якія ні адзін бяздзетны чалавек нават не падарэе. І толькі яны — радасць мацярынскай любові і вечны страх за дзіця, клопаты пра яго ежу і адзенне, абавязкі па выхаванню і ўдары, якія амаль няспынна б'юцца ў сэрцы, — то ад непаслухмянасці, то ад неразумнення, то ад яго няпоспехаў або ад таго, што яго не разумеюць навакольныя, — толькі яны і ро-

Веснавыя сустрэчы.
Фота А. Когалы.

НЯМА АПЕТЫТУ...

— Як толькі настае час карміць дзіця, дом ператвараецца ў пекла. Чаго толькі ні робім, як ні дагаджаем — не есць! Што за хвароба?

Такія скаргі чуеш даволі часта. Сапраўды, адсутнасць апетыту можа быць сімптомам захворвання, і ў такім выпадку трэба параіцца з дзіцячым урачом. Гэта асабліва важна, калі дзіця адмаўляецца браць грудзі. Але ўсё-такі часцей за ўсё знікненне апетыту з'яўляецца першай прыкметай няправільнага выхавання. Бо выхаванне пачынаецца яшчэ ў грудным узросце, калі ўсталяваецца рэжым кармлення праз трычатыры гадзіны. Парушэнне гэтага рэжыму — аснова будучага дрэннага апетыту. Не ўсіх плач азначае, што дзіця галоднае. Паддаўшыся трывозе і паніцы, вы вельмі аслабіце свае педагагічныя пазіцыі ў будучым.

бяць жанчыну маці. Жонкай можа стаць кожная, маці — не кожная.

Таму, як бы ні складваўся лёс жанчыны, што б там ні было, але калі яна стала маці, клапацівая і самаадданая, шчаслівая і нешчаслівая, як усякая нармальнае маці, — адзінота не ганьба яе, а яе цяжкая ноша, расплата, магчыма, але толькі не ганьба.

Вядома, усе мы і для сябе і для сваіх дзяцей асабліва жадаем нармальнай сям'і. Вядома, дачка, якая зрабіла вас бабуляй, не зрабіўшы цешчай, магла б так не рабіць. Але так усё ж бывае.

Замуж хочучь выйсці ўсе. Але ж бывае і нешчаслівае каханне без узаемнасці, і расчараванне, і ашуканства. Бывае і легкадумнасць. Хіба мы маем права папракаць чалавека за тое, што ён пакахаў усёй душой, але яго не зразумелі, або за тое, што ён убачыў у кахным такіх якасці, што пабаяўся звязаць з ім жыццё, або што трапіў ва ўмела расставленую пастку? Такі можа выклікаць толькі жаль або павагу. А калі ўжо ўсё, што павінна быць пасля, было раней і паяўляецца дзіця, дык яно ва ўсякім разе не вінавата. Мне скажучь, што пагарда навакольных да маці пераходзіць на дзяцей, што ім задаюць пытанні. Дык не пагарджайце і не задавайце дурных пытанняў!

Няўжо Герцэн стаў у вашых вачах горшы таму, што яго маці не была законнай жонкай яго бацькі, калі ён нарадзіўся? І хіба лепшы лёс дзіцяці пад рукой бацькі-п'яніцы, чым лёс яго сябра-суседа, дзе адна маці працуе, а дома ціха і чыста? Наш абавязак — і сям'і і школы — зрабіць усё для таго, каб усе дзеці нашы жылі светла і шчасліва, каб нашы дзеці выраслі чыстымі, з усведамленнем адказнасці, з развітым пачуццём абавязку. І ў сям'і і ў школе трэба вучыць дзяціну паводзі і строгасці да сябе. Вучыць разумна, спакойна. Праславутае папярэджанне: глядзі, не прынясі ў прыполе — яшчэ нікога не

Мацярынскае шчасце.

Фота А. Когалы.

спыніла. І гэта не выпадкова. Пазашлюбнае дзіця — вынік або трагедыі, або крайняй легкадумнасці. Ні тое, ні другое «на спалох» не возьмеш. Трагічныя акалічнасці бываюць, іх цяжка загадзя прадугледзець і прадухіліць.

Зірніце яшчэ раз на гэтыя два пісьмы ў пачатку. Паглядзіце, ад чаго пакутуе жанчына, з якой некаторым агідна размаўляць: высакароднае пачуццё адказнасці. Высокае, але і горкае — бо калі ўсё ў дзіцяці складзецца дрэнна, вінаватая будзе толькі яна, маці, якая дала яму жыццё. У яе сілах было вырашыць усё іначай. Падумайце пра яе ня-

лёгкую будучыню, пра тую ношу, якую яна на сябе абсалютна свядома ўзвальвае. І кінце, калі зможаце, у яе камень.

Не ўсякаму такое па плячы. Як не ўсякаму дадзена зразумець, чаму жанчына рашаецца стаць маці, хоць магла б жыць-пажываць без клопатаў.

Эгаісты наогул шмат чаго зразумець не могуць. Яны, калі ўдумацца, і жыўць сваёй пагардай да ўсіх, хто на іх не падобны.

Л. АЧАКОУСКАЯ.
(Часопіс «Семья и школа»)

Урач раіць

Як правіла, бацькі прайграюць першы паядынак: на гвалтоўнае кармленне дзіця адказвае сваёй адзінай зброяй: плачам і рвотай. Трывога, якая настае ў доме, бесперапынныя спробы прымусяць дзіця есці прыводзяць да таго, што адсутнасць апетыту становіцца хронічнай. Яна ўвесь час гняе дзіця і бацькоў, зводзіць на нішто ўсю педагогічную сістэму. Вось так і вырастаюць «нервовыя», капрызлівыя, наравістыя дзеці.

Шмат цяжкіх і асцярожнасці і такту неабходна і тады, калі дзіця пераводзіцца на агульную ежу. Выкарыстоўвайце і ўмела накіроўвайце густ дзіцяці. Яно не любіць тлуштых і вострых страў — і не выпадкова, бо яго страваванне яшчэ не прыстасавана да іх. Не здзіўляйцеся, калі яно сустрэне грывасай нездавальнення смачна і складана прыгатаваны абед і папросіць хлеба з кіслай капустай. Што ж, пастарайцеся ўмела выкарыстаць гэта яго справядлівае жаданне.

У дзяцей апетыт яшчэ больш, чым у дарослых, залежыць ад настрою, з якім яны садзяцца за стол. Таму, калі ваша дзіця дрэнна есць, падумайце пра навакольную абстаноўку. Часта, каб накарміць дзіця, вы адрываеце яго ад цікавай гульні, і

пакуль вы растлумачыце, якая смачная страва прыгатавана, яно ўсё яшчэ жыве гэтай гульнёй.

Усаджваючы дзіця за стол, нельга дапускаць, каб яно ператваралася ў цэнтр увагі. Калі яно адмаўляецца есці, прыбярыце са стала і пачакайце да наступнай гадзіны прыёму ежы. Шкода ад гэтага будзе значна меншая, чым калі б вы пачалі дагаджаць дзіцяці, спрыяючы фарміраванню капрызлівага і эгацэнтрычнага характару.

Часам апетыт знікае ад таго, што няма рытмічнага рэжыму харчавання. Сур'ёзнай прычынай парушэння апетыту могуць быць лазункі, з'едзеныя перад абедам або вячэрай.

Вольш сур'ёзная з'ява — адсутнасць апетыту ў пераходным узросце. Пры сістэматычным адмаўленні падлетка ад ежы неабходна параіцца з урачом. Вацкі павінны звярнуць увагу на атмасферу ў сям'і, на сяброў свайго сына або дачкі, асцярожна зазірнуць у іх складаны душэўны свет. Іншы раз можна стымуляваць апетыт пры дапамозе лекавых прэпаратаў, прапісаных урачом.

Ежа дзіцяці павінна змяшчаць паўнацэнныя пажыўныя рэчывы: тлушчы, бялкі, вугляводы, вітаміны і мінеральныя солі, г. зн. уключаць у дастат-

ковай колькасці мяса, малочныя прадукты, мучныя і кандытарскія вырабы, фрукты і гародніну. Асабліва важныя для дзіцячага арганізма бялкі. Гэта і ёсць той стваральны элемент, ад якога залежыць рост. У той час як тлушчы і вугляводы могуць быць сінтэзаваны ў арганізме з іншых рэчываў, бялкі паступаюць у яго толькі праз ежу. Найбольш багатыя на бялок прадукты жывёльнага паходжання: мяса, яйкі, малако, сыр. Яны лягчэй за ўсё засвойваюцца. Аднак бацькам трэба ведаць, што аднастайная, толькі бялковая ежа, у якой мала вадкасці, можа выклікаць бялковую ліхаманку.

Тлушчы ператраўляюцца цяжэй у параўнанні з бялкамі і часта выклікаюць у дзяцей кішэчныя расстройства. Лягчэй за ўсё засвойваюцца тлушчы малака, сыру, яек а таксама раслінныя тлушчы. Не давайце дзецям да 2—3-гадовага ўзросту тлустую свініну, тлустую бараніну і ялавічыну.

У ежы дзіцяці павінны быць і мінеральныя солі, асабліва солі кальцыю і фосфару, якія ўдзельнічаюць у росце касцей і неабходны для работы сэрца

і нервовай сістэмы. Мінеральныя солі паступаюць у арганізм галоўным чынам з хлеба, мяса, малака, сыру, яек, бульбы, шпінату, крапівы, капусты, морквы, салаты, цыбулі. Вельмі важныя таксама і вітаміны, асабліва ў зімовыя і веснавыя месяцы, калі мала фруктаў і гародніны.

Не забывайце, што ежа дарослых адрозніваецца ад стрававання дзяцей. Асабліва вялікая розніца ў першы год жыцця. Матчына малако змяшчае ферменты, якія памагаюць страваванню. Таму заўсёды пасля кашы давайце дзіцяці грудзі.

Самае карыснае харчаванне — умеранае. Канцэнтраваная ежа ў невялікай колькасці не стварае адчування сытасці, ад яе кішэчнік паступова становіцца лянёвым. Гэта павінны мець на ўвазе тыя бацькі, чые дзеці пакутуюць ад запораў. Часта запоры паяўляюцца пры злоўжыванні мясам і салодкім. Але памылкова думаць, што мяса шкодна дзецям. Яно — галоўная крыніца бялкоў, недахоп якіх у арганізме не можа быць кампенсаваны ніякімі іншымі рэчывамі.

КУЛІНАРЫЯ

САЛАТА „РЭДЗЬКА“

Абабраную рэдзьку надзярыце на буйной тарцы, злёгка пасаліце і перамяшайце з маянэзам. Пакладзіце рэдзьку горкай у салатнік, упрыгожце долькамі агурка, памідора, зялёным гарошкам.

СЕЛЯДЦОВАЕ МАСЛА

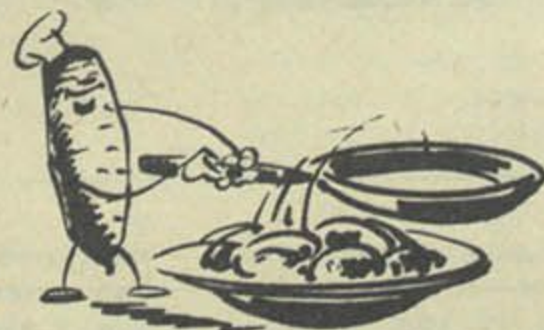
Філе салёнага або вэнджанага селядца два разы пракруціце праз мясарубку, пратрыце

праз сіта, змяшайце з размячаным сметанковым маслам або сметанковым маргарынам і добра збіце лапаткай, каб атрымалася пышная аднародная маса.

На філе з аднаго селядца — 200 г масла або маргарыну. Разам з селядцом можна пракруціць крутое яйка.

АЛАДКІ З МОРКВЫ

Абабраную і добра прамытую моркву надзярыце на дробнай тарцы; у працёртую

масу пакладзіце яйка, соль, муку. Усё добра перамяшайце і падсмажце ў масле, як звычайныя аладкі.

Гэтак жа можна прыгатаваць бульбяныя аладкі.

На 1½ шклянкі мукі: 3 яйкі, ½ лыжкі солі, ½ кг сырой морквы.

ЗБІТАЯ СМЯТАНКА

Смятанку выліце ў пасуду, якая не акісляецца, і збіце венчыкам, пакуль маса не павялічыцца ў аб'ёме ў некалькі разоў і не стане пышная. Дадайце цукровай пудры і збіце яшчэ раз. Пакладзіце ў вазачку, упрыгожце пячэннем, варэннем, арэхамі, шакаладам — ка-рацей кажучы, тым, што ёсць у доме. Адразу ж падавайце на стол.

ТОРТ

У невялікую міску насыпце цукровы пясок, пакладзіце размячанае сметанковае масла, яйка, кінце дробачку соды, насыпце муку. Замясце цеста (пажадана ў халодным месцы), пакладзіце яго на драўляную дошку. Раскачайце цеста таўшчынёй 1—1,5 см, выражце чатыры аднолькавыя кругі. Кругі пакладзіце на сухую чыстую бляху і выпякайце ў духоўцы пры тэмпературы 200—250°. Кожны астыўшы круг змажце варэннем (яблычнае, клубнічнае) і пакладзіце адзін на другі. На верх торта можна пакласці ягады з варэння, кавалачкі мармеладу.

На 2 шклянкі мукі — 2/3 шклянкі цукровага пяску, 200 г сметанковага масла, 2 яйкі.

ПРА ТОЕ, ПРА СЁЕ

Модныя ўпрыгажэнні з металу, на жаль, нярэдка пакідаюць цёмныя плямы на адзенні. Каб гэтага не здарылася, пафарбуйце іх з адваротнага боку лакам для пазногцяў. Час ад часу лак прыйдзецца абнаўляць, але плям больш не будзе.

Усе ведаюць, што расчоскі і шчоткі для валасоў павінны ўтрымлівацца ў безданорнай чысціні. Вось самы просты і надзейны спосаб іх чысціні: пакладзіце расчоскі і шчоткі ў цёплую ваду, дадайце туды некалькі кропель нашатырнага спірту і добра памяшайце, каб бруд растварыўся. Калі штосьці асталося — памыйце шчоткай. Затым спаласніце і высушыце.

Скураныя паліто і курткі час ад часу працірайце анучкай, намочанай у гліцэрыне, асабліва «зацёртыя» месцы на каўняры і манжэтах. Гэта дапаможа вярнуць ім былы глянец. Калі ж усю панашаную куртку працерці свежай апельсінавай скуркай, яна заблішчыць, як новая.

На сподачках — падстаўках пад пакаёвымі кветкамі часта ўтвараюцца кругі і плямы, якія цяжка змыць. Патрымайце іх гадзіну ў слабым растворе воцату, а затым спаласніце.

Калі лопнула пластмасавая аправа для акулераў, ручка або дзіцячая цацка — адрамантуйце іх самі: месцы, якія падлягаюць склейванню, добра змажыце ацэтонам або змыўкай для пазногцяў, затым злучыце, абвяжыце ніткай і запалкай выраўняйце склееную паверхню, каб не асталося «шраму». На наступны дзень здыміце нітку.

Людзі, якія носяць акулераў, ведаюць, як непрыемна, калі ў дрэннае надвор'е пацеюць шкельцы. Раніцой пратрыце іх намыленай анучкай (можна дадаць яшчэ некалькі кропель гліцэрыну), адпаліруйце фланеллю — і ўвесь дзень шкельцы будуць чыстымі.

Чарнільную кляксу з кніжкі або сшытка можна змыць аптэчным перакісам вадароду, падліўшы туды дзве-тры кроплі нашатырнага спірту.

Калі летам вам давядзецца пабываць на тэрыторыі Мінскага станкабудаўнічага завода імя Кастрычніцкай рэвалюцыі, вы будзеце прыемна ўражаны мноствам клумб, газонаў, кветак. Усё гэта справа рук Веры Пятроўны Капылоўскай.

Фота Ул. Лупейкі. (БЕЛТА).

Мой муж у сувязі з работай на торфапрадпрыемстве атрымаў ведамасную жылую плошчу. Паўтара года таму назад ён звольніўся з работы па ўласнаму жаданню і цяпер працуе на іншым прадпрыемстве. Я таксама не працую на торфапрадпрыемстве. Ці мае права адміністрацыя патрабаваць нашага высялення? С. ЛІТВІНЮК.

У мэтах аховы жыллёвых правоў грамадзян высяленне праводзіцца, як правіла, з прадастаўленнем іншай жилой плошчы. Аднак закон прадугледжвае, як часовую меру, высяленне без прадастаўлення іншай жилой плошчы рабочых і служачых, звольненых з работы па ўласнаму жаданню, за парушэнне працоўнай дысцыпліны або за злачынства. Права на высяленне ў гэтым выпадку маюць толькі тыя прадпрыемствы і ўстановы, якія ўключаны ў асобны спіс. Торфапрадпрыемствы ўключаны ў такі спіс. Таму работнік торфапрадпрыемства ў выпадку звальнення з работы па ўласнаму жаданню можа быць выселены з ведамаснай жилой плошчы, прадастаўленай яму ў сувязі з работай.

Аднак трэба мець на ўвазе, што без прадастаўлення іншай жилой плошчы і ў гэтых выпадках не могуць быць выселены інваліды вайны, інваліды працы і II груп, пенсіянеры па старасці, персанальныя пенсіянеры, сем'і асоб, якія знаходзяцца на службе ў Савецкай Арміі, а таксама сем'і ваенна-служачых і партызан, загінуўшых або прапаўшых без весткі пры выкананні абавязкаў ваеннай службы.

Апрача таго, пры вырашэнні спраў аб высяленні асоб, якія звольніліся па ўласнаму жаданню, суды высвятляюць сапраўдныя прычыны звальнення. Калі суды ўстанаўліваюць, што звальненне з работы, хоць і было аформлена «па ўласнаму жаданню», але было выклікана ўважлівай прычынай, то яны адмаўляюць у ісках аб высяленні.

У адпаведнасці з дзеючым заканадаўствам кіраўнікі прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый абавязаны прадастаўляць жанчынам, па іх просьбе, пасля заканчэння водпуску па цяжарнасці і родах дадатковы водпуск без захавання заробтнай платы да дасягнення дзіцем узросту аднаго года. Ці залічаецца час гэтага водпуску ў стаж работы?—пытаюць многія жанчыны.

Па гэтаму пытанню ёсць тлумачэнне Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў СССР па пытаннях працы і заробтнай платы і Санктарыята ВЦСПС ад 30 сакавіка 1970 г. № 4/11. Згодна гэтага тлумачэння час укаванага дадатковага водпуску залічаецца як у агульны, так і бесперапынны стаж работы і ў стаж работы па спецыяльнасці. У прыватнасці, ён залічаецца: пры назначэнні дапамог па дзяржаўнаму сацыяльнаму страхаванню, пры назначэнні дзяржаўных пенсій, пры выплаце аднаразовай узнагароды або надбавак да заробтнай платы за выслугу год, пры ўстанаўленні акладаў (ставак) работнікам асветы, аховы здароўя, бібліятэчным работнікам і іншым спецыялістам, якім аклады (стаўкі) вызначаюцца з улікам стажу работы, пры прадастаўленні льгот асобам, якія працуюць у раёнах Краінняй Поўначы і мясцовасцях, прыроўненых да раёнаў Краінняй Поўначы.

Дадатковы водпуск без захавання заробтнай платы, які прадастаўляецца жанчынам, што маюць грудных дзяцей, не залічаецца ў стаж, які дае права на наступныя чарговыя і дадатковыя водпускі.

Запіс аб прадастаўленні жанчынам, якія маюць грудных дзяцей, дадатковага водпуску без захавання заробтнай платы ў працоўнай кніжцы не робіцца.

А. ХВАСТОУ,
кандыдат юрыдычных навук.

„РАБОТНІЦА І СЯЛЯНКА“ ДАПАМАГЛА

Навасёлы Усходняга мікрараёна г. Брэста ў сваім пісьме ў «Работніцу і сялянку» скардзіліся на нядобраўпарадкаваны быт. Намеснік старшыні гарвыканкома г. Брэста тав. Вырвіч адказаў рэдакцыі:

Усходні раён цяпер знаходзіцца ў цэнтры ўвагі партыйных і савецкіх органаў. Туды ходзяць аўтобусы №№ 2, 6, 18, якія курсіруюць з інтэрвалам не больш 10 мінут, на прыпынку ёсць крыты павільён. На 1970 год запланавана будаўніцтва школы.

Час работы аўтакрамы падоўжаны, яна цяпер абслугоўвае толькі Усходні раён. Хлеб, малако і іншыя прадукты прадаюцца ў рабочай сталовай з 8 да 20 гадзін. У хуткім часе пачне працаваць часовы прадуктовы магазін на 10 рабочых месцаў, што дасць магчымасць забяспечыць нармальнае гандлёвае абслугоўванне насельніцтва. У апошнім квартале года ў адным з дамоў будучы абсталяваны прадуктовы магазін і кафэ.

Рыхтуецца праектная дакументацыя для будаўніцтва гандлёва-бытавога цэнтра мікрараёна.

ДЫСЦЫПЛІНА

Пан Куска быў вельмі ўзбуджаны.

— Падумаць толькі, да чаго дакаціліся, — скардзіўся ён свайму сябру. — Патрэбен мне Клысь, а яго няма... Толькі паперы падпісаў і адразу знік. Выдае замуж пляменніцу.

— Кукульска з раніцы паляцела па магазінах.

— Пажыняк водзіць па горадзе кузена з Канады.

— Цапалянка сядзіць у цырульніка.

— Хто павінен працаваць у гэтых умовах? Толькі мы? Патрабую справядлівасці! — цвёрда сказаў пан Барашкевіч.

— Да чаго мы дакоцімся, калі калегі і далей будуць так лёгкадумна адносіцца да дысцыпліны? — занепакоіўся пан Банашак.

Павісла цяжкае маўчанне. Перарваў яго пан Куска.

— Не падабаецца мне ўсё гэта, — заявіў і паглядзеў на гадзіннік. — Мы тут сабе балбачам, а хутка ўжо трэцяя гадзіна. Трэба паспець яшчэ на работу — узяць партфель. Афіцыянт! Рахунак...

Марый КВЯТКОУСКІ
(Пераклад з польскай мовы).

На першай старонцы вокладкі — кандыдат у дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР Раіса Самцова.

Каляровае фота Ул. Вяхоткі.

Галоўны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія: М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, М. А. ЖЫДОВІЧ, М. С. КОНАНАВА, Р. У. КУДРЭВІЧ, Л. П. МАРЫНКЕВІЧ, Р. С. ПІЕНАВА, В. А. ЧАРНЯўСКАЯ.

Тэхнічны рэдактар І. А. Цылаў. Карэктар В. І. Асіпенка. Мастацкае афармленне Ю. У. Пучынскага.

Журнал «Работница и крестьянка» на беларусском языке. Издание ЦК КП Белоруссии.

Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77. Тэлефоны: галоўнага рэдактара — 32-20-51, адказн. сакратара, аддзела прамысловасці — 32-38-14, аддзелаў сельскай гаспадаркі і культуры — 32-38-24.

Здадзена ў набор 29-IV-70 г. Падпісана да друку 22-V-70 г. АТ 09957. Друк. арк. 5,5. Аўт. арк. 7,3. Папера 60×90%. Дадатак — выкрайка Тыр. 346 625 экз. Зак. 876.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі. Мінск. Цана 15 кап.

1

5

2

3

4

Цена 15 кап.

74995

6

